

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 161**

Een kaasmakerij en restheem aan de Molendijk

Archeologisch onderzoek op het perceel Lekermee 11a
in Wognum, gemeente Medemblik

B.C. ter Steege & W. Stellingwerf

Een kaasmakerij en restheem aan de Molendijk

**Archeologisch onderzoek op het perceel Lekerveer 11a in
Wognum, gemeente Medemblik**

B.C. ter Steege & W. Stellingwerf

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 161

Titel	Een kaasmakerij en restheem aan de Molendijk. Archeologisch onderzoek op het perceel Lekerveer 11a in Wognum, gemeente Medemblik
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland
Auteurs	B.C. ter Steege (Senior KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland) W. Stellingwerf (KNA archeoloog MA, Archeologie West-Friesland)
Redactie	D.M. Duijn (KNA archeoloog MA, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk	B.C. ter Steege J. Leek (KNA archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (veldmedewerker, Archeologie West-Friesland) A. Weel (metaaldetectie, Archeologie West-Friesland)
Vondstverwerking	M. Kossen (KNA archeoloog MA, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon
Determinatie	W. Stellingwerf
Dataverwerking	J. Leek
Fotografie objecten	W. Stellingwerf
Bewerking afbeeldingen	W. Stellingwerf
GIS/kaartmateriaal	J. Leek
Opmaak	S. Veenstra (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Trefwoorden	Restheem, boet, staart, kaasmakerij, Molendijk, Wognum, Lekerveer.

© Archeologie West-Friesland 2021

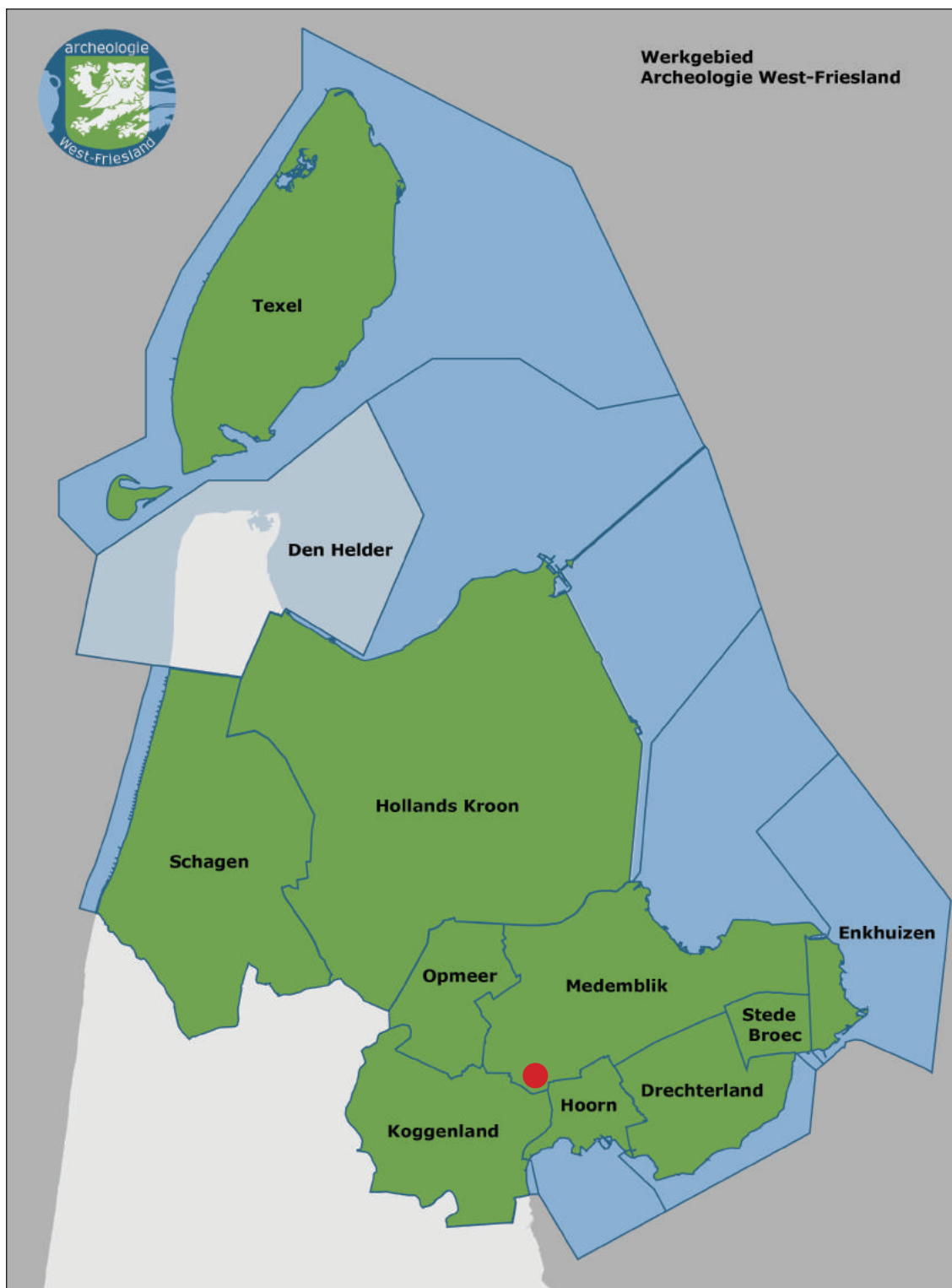
Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Project/locatie	Lekermee 11a, Wognum, Gemeente Medemblik
Projectnummer	497
Landelijk registratienummer	4735247100
Centrale coördinaten	x: 130047 y: 520011
Datum rapportage	Juni 2021
Datum veldonderzoek	Januari 2020
Bevoegde overheid	Gemeente Medemblik
Archeologisch deskundige	Carla Soonius (Regio archeoloog)
Beheer en plaats projectdocumentatie	Archeologisch Depot van de Provincie Noord-Holland
Opdrachtgever	Dhr. K. Koopman
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

Afb. 1.1 De locatie van het plangebied Lekerveer 11a binnen de gemeente Medemblik in de regio West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9	
2. De onderzoekslocatie	11	
2.1 Geologie en landschap	11	
2.2 Historische ontwikkeling plangebied	12	
3. Doel en methode van het onderzoek	20	
3.1 Onderzoeksopdracht	20	
3.2 Methode	21	
4. Resultaten archeologisch onderzoek	24	
4.1 Fase 0: Bodemopbouw	24	
4.2 Fase 1: Boet (tot 1865)	28	
4.2.1 Sporen fase 1	28	
4.2.2 Overig vondstmateriaal	30	
4.2.3 Deelconclusie fase 1	31	
4.3 Fase 2: staart 1865-ca. 1920?	31	
4.3.1 Fundering gevels	32	
4.3.2 Sporen kaasmakerij	33	
4.3.3 De stal	35	
4.3.3.1 Oostzijde stal	35	
4.3.3.2 Westzijde stal	38	
4.3.4 Overige sporen fase 2	41	
4.3.5 Deelconclusie Fase 2	41	
4.4 Fase 3: staart ca. 1920?-1946	42	
4.4.1 Funderingen	43	
4.4.2 Overige sporen	45	
5. Samenvatting en synthese	46	
6. Beantwoording onderzoeksvragen	49	
Literatuur	53	
Kaartbijlagen		
Bijlage 1	Alle SporenKaart	55
Bijlage 2	ASK fase 1: Boet (1865)	57
Bijlage 3	ASK fase 2: Staart 1865-ca. 1920?	59
Bijlage 4	ASK fase 3: Staart ca. 1920?-1946	61
Bijlage 5	Profielen	63
Bijlage 6	Afbeeldingenlijst	64
Determinatielijsten en specialistisch onderzoek		
<i>Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl</i>		
Bijlage 7	Determinatielijsten	

1. Inleiding

In de maand januari 2019 is door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op de locatie Lekerveer 11a in Wognum, gemeente Medemblik (afb. 1). In drie dagen tijd is met koud, maar mooi weer, een oppervlakte van circa 150 m² onderzocht.

De eindverantwoordelijkheid voor het project was in handen van senior KNA-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior KNA-archeoloog drs. Bart ter Steege. De andere leden van het vaste veldteam waren KNA-archeoloog MA Jasper Leek, veldmedewerker Etienne van Paridon en Aad Weel (metaaldetectie). Het graafwerk werd uitgevoerd door Joost Smit van de firma W. Zwaan & zn.

Afb. 1.2. De locatie van het plangebied Lekerveer 11a binnen de gemeente Medemblik op een luchtfoto (zwarte stippellijn).

De aanleiding voor het archeologisch onderzoek vormde de sloop van bestaande bebouwing en de nieuwbouw van een woning. De geplande werkzaamheden zouden een groot deel van het bodemarchief verstoren. Behoud *in situ* bleek niet mogelijk, zodat de resten via een opgraving *ex situ* zijn veiliggesteld (afb. 2).

De uitwerking van het onderzoek is verricht door en onder leiding van Bart ter Steege. De keramiek uit de Nieuwe Tijd, de bouwkeramiek, metaal, en bot zijn gedetermineerd, beschreven en gefotografeerd door KNA-archeoloog drs. Wytze Stellingwerf. De opmaak van het rapport is verzorgd door Sil Veenstra.

De verwerking van het vondstmateriaal was niet mogelijk zonder de hulp van diverse vrijwilligers. Het puzzelen en plakken van de keramiek is verzorgd door vrijwilligers Peter Oudheusden en Bert Balk. Dank gaat ook uit naar de ontwikkelaar dhr. K. Koopman voor de prettige samenwerking voorafgaand en tijdens het project.

In dit rapport worden de resultaten van de opgraving gepresenteerd. Hoofdstuk 2 behandelt de geologische en landschappelijke ontwikkeling van de onderzoekslocatie. Daarnaast wordt een korte geschiedenis van de omgeving geschetst en aandacht besteed aan de historische ontwikkeling van het plangebied. In het derde hoofdstuk komt het doel en de methode van het onderzoek aan bod. Hoofdstuk 4 gaat in op de archeologische sporen en vondsten binnen het plangebied, waarna in hoofdstuk 5 de synthese en samenvatting volgt. In hoofdstuk 6 worden de onderzoeksvragen beantwoord die in het Programma van Eisen (PvE)¹ zijn opgesteld.

Afb. 2. De locatie wordt via een opgraving ex situ veiliggesteld.

1 Ter Steege 2019.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag West-Friesland in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zandafzettingen waren afgezet. Geologisch gezien behoren deze zanden tot de formatie van Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).² De top van deze pleistocene afzettingen bevinden zich tussen de 18 en 16 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich Basisveen op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.³ De afzettingen die in deze periode zijn afgezet worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen het West-Friesland in. Buiten de invloedssfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedssfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenterde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven.

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Aanvankelijk werd nog een pakket klei afgezet, maar onder invloed van de verslechterde afwatering begon in grote delen van West-Friesland veen te groeien. Het pakket klei uit deze periode worden door De Mulder en Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag D (voorheen: Afzettingen van Duinkerke 0, tegenwoordig: Laagpakket van Walcheren). Het veen behoort tot het Hollandveen Laagpakket (Formatie van Nieuwkoop).

De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late Bronstijd (1500 tot 800 v. Chr.) concentreerde zich op de flanken van de geulruggen, maar ook op opgeslibde kwelders.⁴ Aan het einde van het Subboreaal werd West-Friesland door toenemende vernatting rond 800 v. Chr. verlaten. Dit hing samen met een klimaatsverandering die wereldwijd is aangetroffen en beter bekend staat als de '2.8 ka event'.⁵ Deze gebeurtenis houdt in dat door de afname van

2 Weerts e.a., 2000.

3 De Mulder & Bosch, 1982; Van Heeringen & Theunissen, 2001.

4 De Mulder & Bosch, 1982; IJzereef & van Regteren Altena, 1991; Roessingh & Lohof in druk.

5 Van Geel *et al* 2014, 24.

zonactiviteit rond 850 BC een natter en koeler klimaat ontstond. Het steeds natter wordende landschap kon niet langer gebruikt worden door de bronstijdboeren en de bewoners van West-Friesland verlieten het gebied.⁶ Vanaf dit moment begon het veen in West-Friesland te groeien. Dit hield aan tot aan de eerste ontginningen in de Middeleeuwen.

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter: de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het Westfriese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.

De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf ca. 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor plaatselijk land afsloeg en klei en zand werd afgezet. De loop van de Omringdijk is daardoor in de loop der eeuwen gewijzigd. Door het verdwijnen van het voorland (het land dat voor de dijk lag) verzwakte de dijk, waardoor deze op een groot aantal plaatsen, vaak herhaaldelijk, moest worden teruggediept door middel van inlaagdijken. De huidige Omringdijk bevat hierdoor slechts in een aantal dijkvakken nog de originele 13de-eeuwse kern.

Om het gebied binnen de Omringdijk droog te houden moest dagelijks water worden geloosd in zee. In eerste instantie gebeurde dit tijdens eb via spuisluizen in de dijk. Door de aanhoudende daling van het maaiveld was dit na verloop van tijd niet meer mogelijk. De introductie van de poldermolen in Holland in het begin van de 15de eeuw was een antwoord op dit probleem.

2.2 Historische ontwikkeling plangebied

Het plangebied ligt langs de Leek, een waterloop die de verbinding vormt tussen de Kromme Leek aan de oostzijde en de Baarsdorpermeer (oorspronkelijk de Wognummermeer geheten) aan de westzijde. De Kromme Leek is een natuurlijke veenstroom, die al voor de aanvang van de ontginningen van het gebied bestond. De Baarsdorpermeer is in 1624 drooggemalen. De Leek wordt geïnterpreteerd als een gegraven water, bedoeld als verbinding tussen de Baarsdorpermeer en Kromme Leek. Doel hiervan was waarschijnlijk om water uit de Baarsdorpermeer af te voeren via de Kromme Leek. Het is minder aannemelijk dat het hier om een waterloop gaat die op natuurlijke wijze is ontstaan.⁷ De Leek is waarschijnlijk al ver in de Middeleeuwen gegraven, mogelijk al snel na de ontginning. In latere tijd werd het water

6 Van Geel *et al* 2020, 2.

7 Timmerman 2017; Vriendelijke mededeling Lisa Timmerman.

van de Baarsdorpermeer afgevoerd via de Slimtocht naar de huidige Grote Waal bij Hoorn. Deze Slimtocht is zeker een gegraven water, maar het is niet bekend wanneer dit kanaal is aangelegd. Aannemelijk is dat dit afvoerkanaal ook uit de Middeleeuwen dateert.

Het gebied ten noorden van de Leek viel binnen de banne van Wognum. Uit historische bronnen is bekend dat in de 15de eeuw al verschillende huisplaatsen bij de Leek lagen. Nadat dit gebied in 1436 onder het poortrecht van Hoorn werd gevoegd, droegen de inwoners schotbelasting aan Hoorn af. In het oudst overgebleven schotboek van Hoorn, daterend omstreeks dat jaar, wordt een serie bewoners 'op die Leec' genoemd. Ook in de opgaven van bezittingen ten behoeve van de schotbelasting uit het einde van de 15de eeuw zijn diverse bewoners 'op de Leek' te traceren.⁸ Een van de families die in deze tijd bij de Leek woonde, was de rijke familie Zaal. Nicolaas Zaal was afkomstig uit een oude Friese adellijke familie en had een huis in Wognum. Hij had zeven zonen die ook in Wognum woonden. De familie Zaal verviel volgens een kroniek uit Hoorn uit het begin van de 16de eeuw tot onaanzienlijkheid. In een oorkonde uit 1427 legde de burgemeester van Wognum een verklaring af over de houding van schout Claes Zalen.⁹ Uit diverse bronnen met betrekking tot leengoederen blijkt dat de schoutplaats ten noorden van de Leekermeer lag.¹⁰ Als bewoners worden achtereenvolgens Nicolaas Zaal (1393, 1414, 1424)¹¹, zijn zoon Nicolaas Zaal¹² (1430) en Willem Zaal Nicolaasz. (1440) genoemd.¹³ Op die plek kan een stenen huis naar analogie van bijvoorbeeld de stenen kamer in Schellinkhout worden vermoed. Op de kaart van Dou (zie onder) zijn op deze plek twee gebouwen naast elkaar getekend. Op een kaart uit 1723 staat hier een gebouw getekend met daarbij de tekst 'Abbekerks Plaets'.¹⁴

Langs de Leek is in de loop van de Middeleeuwen een klein meer ontstaan door oeverafslag: de Lekermeer. Ook de Baarsdorpermeer en de iets verderop gelegen Wogmeer zijn waarschijnlijk in de loop van de Middeleeuwen steeds groter geworden door het afkalven van de oevers. De meren traden regelmatig buiten hun oevers en bedreigden zo de landerijen en dorpen in de omgeving. Om dit te voorkomen, zijn gedurende de Middeleeuwen diverse binnendijken aangelegd in het gebied. Dit zijn de Grote en Kleine Zomerdijk, de Spierdijk, de Lutkedijk, de Noorddijk en de Bobeldijk (afb. 3). Alleen voor de Bobeldijk is het jaar van aanleg bekend, namelijk 1365. Het plangebied maakt onderdeel uit van een zone tussen de Zomerdijk aan de noordzijde en de Leek en Baarsdorpermeer aan de zuidzijde. Op oude kaarten wordt dit gebied aangeduid als 'Buitendijkse landen'.

In de 16de eeuw ontstond behoefte aan nog een binnendijk, namelijk één op de grens van de Vier Noorder Koggen en de Westerkogge. In 1537 werd daarom de Molendijk aangelegd.¹⁵ Deze dijk begon bij de westzijde van de Bobeldijk, liep met enkele scherpe hoeken noordwaarts naar het huidige dorp Zuidermeer, slingerde vervolgens rond de noordzijde van de Baarsdorpermeer, liep door langs de noordzijde van de Leek en Lekermeer, om uit te komen bij de Hoornse Weg.

8 Informatie Christiaan Schrickx.

9 De Goede 1940, 94.

10 Zie: <http://home.planet.nl/~dijkh287/kastelen/steenhuizen/steenhuizen.htm#schoutplaats>

11 Hij heeft een zoon Melijs Clais Zalen soen. Samen waren zij betrokken bij een juridische zaak betreffende de dood van Dirc Foyen uit Hoorn in 1407 en 1408. Van Riemsdijk 1932, II 115-116, III 181. Melijs Clais die Zalensoen was in 1441 betrokken bij omkoping van de kastelein van Medemblik. Memorialen van het Hof van Holland 1982, VI 611-614.

12 Jonge Clais Zael was in 1408 schout van Wognum. Riemsdijk 1932, 115.

13 Kort 1980; Hoek en Kort 1988; Kort 1996; Kort 1997.

14 Kaart van Dijkgraafschap Drechterland uit 1723, gemaakt door Oostwoudt.

15 Kollis 1968, 125-126.

Afb. 3. Uitsnede uit de kaart van Dou uit 1651-1654. De gele stip is de locatie van het plangebied.

Paarse vlakken: voormalige meren, de Kromme Leek en de Slimtocht
 Groene lijnen: dijken
 Rode lijnen: dorpslinten
 Zwarte lijnen: Westfriese Omringdijk

Op een kaart uit 1603 is de Baarsdorpmer (Woggelommer Meer) nog water en is de Molendijk duidelijk zichtbaar (afb. 4).¹⁶ Langs de noordzijde van de Leek zijn twee huizen getekend, hoewel hierbij moet worden opgemerkt dat de kaart wat betreft de weergave van bebouwing niet erg nauwkeurig is.

Afb. 4. Uitsnede uit een kaart uit 1603, gemaakt door Gerrit Dirksz Langedijk. Het noorden is links. Collectie Noord-Hollands Archief.

¹⁶ Noord-Hollands Archief, inventarisnummer NL-HlmNHA_560_001757_XXL. De kaart is gemaakt in 1607, maar een kopie van een kaart uit 1603.

Op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 is de dijk ook duidelijk aangegeven en is bovendien de naam van de dijk geschreven (afb. 5). Op de locatie van het plangebied is op deze nauwkeurige kaart bebouwing weergegeven. Alle huizen, zowel stolpboerderijen als gewone woonhuizen, worden op deze kaart op dezelfde manier getekend. Direct ten westen van het plangebied is een noord-zuid georiënteerd breed water getekend met de naam 'waelke'. Het gaat dus om een kleine dijkdoorbraak.

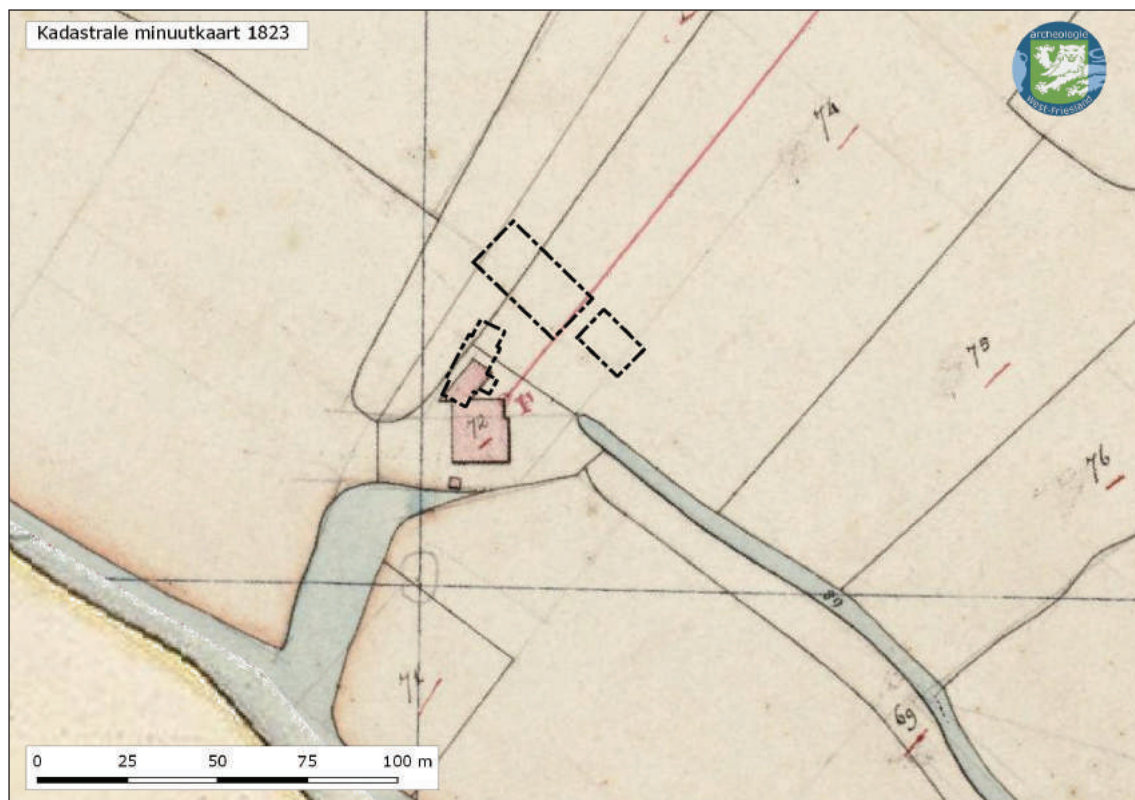
Afb. 5. Ligging van het plangebied op de kaart van Johannes Dou (1651-1654).

Op de Nieuwe Kaarte van het Dykgraafschap uit 1732 is ook bebouwing zichtbaar op de locatie van het plangebied (afb. 6). Op de kadastrale minuutkaart uit 1823 is zichtbaar dat binnen het plangebied bebouwing aanwezig is (afb. 7). Uit de vorm van het gebouw blijkt dat het om een stolpboerderij gaat; het is een groot vierkant gebouw met een inspringing op de locatie van de darsdeuren. Het type stolpboerderij wordt niet duidelijk uit deze kaart, doordat niet zeker is wat de voorzijde van de boerderij is. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel staat dat het gebouw in 1832 eigendom was van boer Jan Koster uit

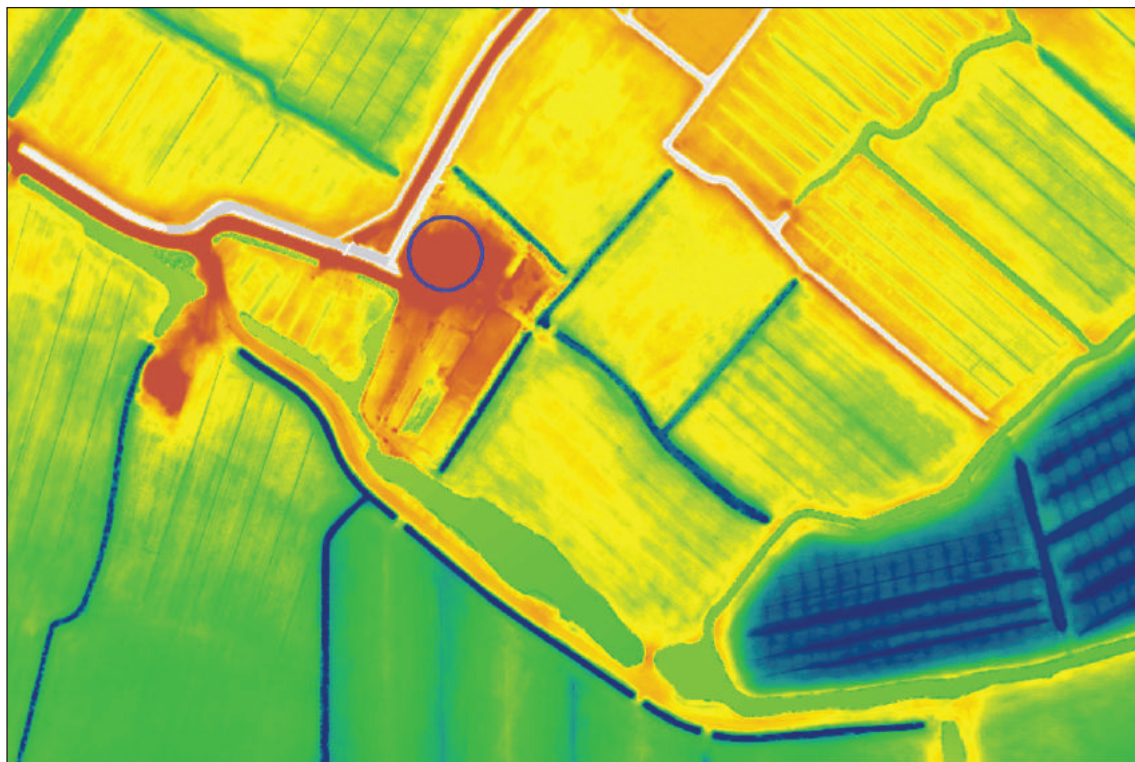

Afb. 6. Ligging van het plangebied op de Nieuwe Kaarte van het Dykgraafschap uit 1732.

Wognum. De omliggende weilanden waren ook in zijn bezit. De Molendijk is als afzonderlijk perceel ingetekend ten oosten van de boerderij. Ten westen van de boerderij moet dit dijkje ook hebben gelegen, aangezien het dijkje met de weg daarop tegenwoordig nog bestaat. Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is de Molendijk ten westen van de boerderij goed herkenbaar (afb. 8). Ten oosten van de boerderij is de dijk verdwenen.

Afb. 7. De ligging van het plangebied op de kadastrale minuutkaart uit 1823.

Afb. 8. De ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

Uit de kaart van 1823 blijkt dat de stolpboerderij niet naast de Molendijk stond, maar er in feite bovenop. Op bovengenoemde kaarten uit 1651-1654 en 1732 wordt het gebouw op deze plek juist ten noorden van de dijk getekend. Dit zou kunnen betekenen dat in de periode 1732-1823 nieuwbouw heeft plaatsgevonden en dat de nieuw gebouwde stolpboerderij iets meer zuidelijk is geplaatst. Een andere mogelijkheid is dat de bebouwing niet erg precies is weergegeven op de oudere kaarten en het wel dezelfde gebouwen betreft. In dat geval kan de stolpboerderij zijn gebouwd vóór het midden van de 17de eeuw.

Afb. 9. Op een kaart van het kadaster uit 1865 is zichtbaar dat de boet plaats heeft gemaakt voor een staart.

Op de kaart uit 1823 is ook de kleine dijkdoorbraak ten westen van de boerderij nog herkenbaar, hoewel deze grotendeels is drooggemalen. Ten noorden van de boerderij is op de kaart uit 1823 een rechthoekige schuur getekend. Dit wordt ook wel een boet genoemd. In 1865 wordt deze boet afgebroken, waarna op deze plek een staart aan de boerderij wordt gebouwd (afb. 9).¹⁷ Een staart is een verlengstuk van de koeienstal en ligt altijd in het verlengde van de bestaande koeienstal in de stolp. Het betekent dat de koeienstal aan de westzijde van de boerderij lag. Van de boerderij zijn een schilderij en foto van rond 1900 overgeleverd (afb. 10 en 11).¹⁸ Op deze afbeeldingen is de oostgevel van de boerderij zichtbaar. Aan de rechterkant van de afbeeldingen zijn de darsdeuren, een naastgelegen loopdeur met bovenlicht en een aangeloeft deel (lage wand) zichtbaar. Ook zijn vier negenruits vensters te zien in de oostelijke gevel, wat betekent dat het woongedeelte van de stolp zich daar bevond. Op het schilderij is zichtbaar dat de schoorsteen aan de zuidzijde zat, wat betekent dat ook hier woonvertrekken aanwezig waren. Op basis van deze gegevens kan worden gezegd dat de stolpboerderij een zogenaamde

¹⁷ Kadasterarchief.

¹⁸ Bron: Historische stichting 'De Cromme Leeck'.

Afb. 10. Foto van de stolpboerderij op de locatie Lekermeer 11a. Aan de rechterzijde is de dars te zien met een aangeloeft deel. Op de achtergrond is de staart zichtbaar met de schoorsteen.

Westfriese stolp betrof en dat de oostgevel de voorgevel was. Bij dit boerderijtype zit de darsdeur in de voorgevel, het woongedeelte langs een zijgevel en ligt de koeienstal aan de achterkant van de boerderij. Op de foto is tevens zichtbaar dat de oostgevel was gemaakt van hout, namelijk verticaal geplaatste planken op een bakstenen plint. Op het schilderij lijkt de oostgevel van baksteen te zijn, wat er mogelijk op wijst dat de gevel op zeker moment is vernieuwd. Opvallend is dat op de staart een tweede schoorsteen zichtbaar is. De positie van de schoorsteen wijst er vermoedelijk op dat een deel van de staart werd gebruikt als woning of kaasmakerij.

De boerderij bleef eigendom van de familie Koster tot 1946. In dat jaar is de boerderij verbrand.¹⁹ De grond is vervolgens in 1953 verkocht aan de familie Boeder, die hier in 1974 een nieuw, modern woonhuis liet bouwen (afb. 12). In 1963 verkochten zij het perceel aan de familie Stam. Eind 2019 is het woonhuis uit de jaren 70 afgebroken. De nieuwbouw is gepland op de locatie waar op de kadasterkaart uit 1823 een boet (schuur) is weergegeven. Deze werd in 1865 vervangen door een staart, een verlengstuk van de stal.

¹⁹ Gegevens Historische Stichting De Cromme Leeck.

Afb. 11. Schilderij van de boerderij op de locatie Lekerveer 11a.

Afb. 12. Het moderne woonhuis uit 1974.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

Voor de opgraving binnen het plangebied kan een aantal onderzoeksvragen worden geformuleerd:

Middeleeuwen:

1.1 Waarmee is het plangebied opgehoogd en in hoeveel fasen? Hoe dik is het ophogingspakket? Kan het moment van ophogen aan de hand van de vondsten strak worden gedateerd?

1.2 Is een terp aanwezig en zo ja, is de terp te begrenzen binnen het plangebied (lengte/breedte)? Wat was de ligging van de terp? Wat was de relatie tussen de terp en e.v.t de dijk ten oosten van het plangebied?

1.3 Hoe hoog was de huisterp in de Middeleeuwen, wanneer werd de terp opgebracht en wanneer raakte de terp in onbruik (start- en einddatering)? Wat was de indeling van het erf? Denk aan locatie bebouwing, waterputten en sloten/greppels. Is hier sprake van een individuele huisplaats of zijn meerdere huisplaatsen en huizen te onderscheiden?

1.4 Hebben hier (houten) woonhuizen gestaan? Wat is de aard en datering van deze bebouwing? Zijn funderingsresten aanwezig en zo ja, hoe zien deze er uit? Zijn de palen ingegraven of op houten balken/sloffen gezet?

1.5 Vanaf wanneer ontstond de verstening van de huizen? Hoeveel bouwfasen zijn aanwezig? Is het maaiveld tussentijds opgehoogd? Welke informatie geven de resten over de constructie en indeling van de huizen? Wanneer zijn de huizen gesloopt?

1.6 Is de huisterp begrensd met een terpsloot? Wat is de breedte, lengte en diepte hiervan? Zijn eventuele vondsten hieruit te koppelen aan de verschillende fasen van de ophogingen van de huisterp? Zijn resten van een podium te vinden in de vorm van zoden en/of stenen?

1.7 Is een dijklichaam aanwezig van de Molendijk die in 1537 werd gebouwd? Zo ja, met welk materiaal is de dijk gebouwd? Zijn eventuele voorgangers van de dijk aanwezig? Bestond binnen het plangebied al bewoning voorafgaand aan de bouw van de Molendijk?

Middeleeuwen/Nieuwe Tijd:

De nieuwe woning wordt gebouwd op de locatie waar voorheen de boet en later de staart van een Westfriese stolp stonden.

2.1. Wanneer zijn de boet en staart die op historische kaarten staan weergegeven gebouwd? Zijn meerdere fasen te herkennen? Wat zegt de datering over de datering van de gehele stolpboerderij?

2.2 Welke funderingsresten van de boet en staart zijn aanwezig? Hoe zien ze eruit? Wat vertellen de funderingsresten ons over de fasering en de indeling van zowel de boet als de

staart? Welke structuren zijn aanwezig? Kunnen verschillende functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

2.3 Op de foto en het schilderij is een schoorsteen in de staart te zien. Zijn archeologische structuren aangetroffen die wijzen op een woonfunctie in de staart? Zo ja, hoe zien deze resten eruit en wat zegt dit over de indeling en functie van de ruimte? Of zijn de resten allemaal terug te voeren op de stal/ambachtelijke werkzaamheden?

2.4 Zijn ontginningsloten of jongere sloten aanwezig binnen het plangebied? Wat is de oriëntatie? Wanneer zijn de sloten gedempt? Kan iets worden gezegd over de breedte van de ontginningspercelen of splitsing/samenvoeging van percelen in latere tijd?

2.5 Zijn op de erven waterputten, afvaltonnen en/of afvalkuilen aanwezig? Wanneer zijn zij gemaakt en buiten gebruik gesteld? Kunnen de putten worden gekoppeld aan percelen? Wat kan op basis van vondstmateriaal worden gezegd over het consumptiepatroon en de welstand van de bewoners van het plangebied door de tijd heen? Hoe zag de materiële cultuur van de bewoners eruit? Komt er relatief veel importaardewerk voor? Voor het beantwoorden hiervan is het noodzakelijk dat vondstcomplexen integraal worden meegenomen. Komen voorwerpen voor die samenhangen met agrarische activiteiten, zoals bijvoorbeeld aardewerken kaasvormen? Geven de vondsten informatie omtrent beroepen/ambachten die door de bewoners van het plangebied werden uitgeoefend? Geven de resten informatie omtrent de grootte van de veestapel?

2.6 Zijn sporen of vondsten aanwezig die samenhangen met nijverheid of ambachtelijke activiteiten? Zo ja, kan worden gezegd om welke activiteiten het gaat? In welke periode vonden zij plaats?

Het aantreffen van een restheem was onverwacht. In het PvE zijn hier geen vragen voor opgesteld. Tijdens en na het onderzoek zijn nieuwe vragen opgesteld:

3.1 Hoe is het mogelijk dat op locatie een dergelijk dik pakket veen is overgebleven?

3.2 Is het gehele veenpakket natuurlijk of zat er ook een deel ophoging bij?

3.2 Methode

Veldwerk

In eerste instantie werd een proefsleuf op locatie gegraven om te achterhalen of in het plangebied sporen aanwezig waren. Toen dit het geval bleek, is de werkput direct vlakdekkend verbreed naar de contouren van het te onderzoeken plangebied. In totaal kon zodoende circa 150 m² vlakdekkend worden onderzocht. Voor het graafwerk is gebruik gemaakt van een 14 tons rupskraan.

Het onderzoek is voornamelijk uitgevoerd in één vlak. Dit vlak werd aangelegd op het niveau van de eerste bakstenen resten. Bij het onderzoek naar deze resten is lokaal met de rupskraan verdiept. Hierbij werden op enkele locaties nog sporen aangetroffen die zijn gerekend tot het tweede vlak. Aan de zuidzijde van het plangebied is verdiept tot in de natuurlijke bodem (afb. 13).

Aanlegvondsten zijn zoveel mogelijk per relevante laag of spoor verzameld. Stortvondsten zijn verzameld per werkput. Alle vlakken en stort zijn onderzocht met een metaaldetector door een specialist op dit gebied. De kwetsbare en bijzondere metalen zijn in aparte vondstzakken verpakt.

Afb. 13. Vlakfoto van de natuurlijke bodem aan de zuidzijde van de werkput.

Uitwerking

De vlakken, sporen en structuren die met de hand zijn getekend zijn na het veldwerk gedigitaliseerd, waarna de vondsten en historische kadastrale informatie aan de gedigitaliseerde tekeningen zijn gekoppeld. De vondsten zijn per materiaalcategorie en per context besproken.

Het vondstmateriaal is gedetermineerd volgens het 'Deventer-systeem'. In dit systeem worden vondsten van keramiek en glas gedetermineerd op bakselsoort, vorm en typecode. Daarnaast zijn de fragmenten geteld, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen randscherven en overige scherven. Bovendien is het minimum aantal exemplaren (MAE) op basis van de verzamelde keramiekfragmenten vastgesteld. Bij de beschrijving van de vormen wordt in de tekst veelal tussen haakjes verwezen naar de typecodes. Een bord van roodbakkerd aardewerk wordt bijvoorbeeld afgekort tot r-bor-typenummer. Als tijdens de determinatie wel de vorm, maar niet het typenummer kon worden vastgesteld, dan wordt een verwijzing tussen haakjes in de tekst achterwege gelaten.

Naast de vondsten zijn drie pollenbakken geslagen. Om het veen goed te onderzoeken zijn tijdens en na het veldwerk extra onderzoeksvragen opgesteld. Een aantal daarvan kan alleen beantwoord worden met specialistisch onderzoek, maar hier was geen budget voor. Om de monsters toch te laten onderzoeken is getracht dit buiten het budget voor elkaar te krijgen via verschillende universiteiten en onderzoeksagenda's. Dit is echter onmogelijk gebleken, waarna de monsters en de betreffende onderzoeksvragen zijn gedeselecteerd voor nader onderzoek.

Alle sporen en vondsten zijn uitgewerkt conform de eisen in de KNA 4.1 en het Kwaliteitshandboek Archeologie West-Friesland, versie 2.0.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

Binnen het plangebied zijn voornamelijk archeologische resten aangetroffen van de in 1865 gebouwde verlengde stal die zich ten noorden van de stolp bevond. Daarnaast werden enkele sporen teruggevonden van de schuur die voor 1865 aan de noordzijde van de stolpboerderij stond. Vooraf werd verwacht, op basis van het Actuele Hoogtebestand Nederland (AHN), dat binnen het plangebied ook een middeleeuwse terp aanwezig zou zijn. Het maaiveld van het plangebied ligt namelijk op circa -1,50 NAP, terwijl het omliggende land op ongeveer -3,00 NAP ligt. Tijdens het veldwerk bleek het geen terp, maar een restheem te betreffen met daarop een ophogingspakket uit de Nieuwe Tijd.

4.1 Fase 0: Bodemopbouw

De natuurlijke bodem bestond uit lichtgrijze klei op een hoogte van -3,80 NAP. Dit is zeer laag. Bij opgravingen in de buurt van de Bobeldijk en aan het Westeinde van Berkhout lag de bovenzijde van de natuurlijke klei op ongeveer -2,50 NAP, terwijl deze locaties geologisch gezien overeen komen met het plangebied.²⁰ Het betekent dat in de omgeving van het plangebied sprake is van een zeer laag gelegen gebied, blijkens de AHN zelfs een van de laagst gelegen delen van oostelijk West-Friesland. Bij het gebied ten zuidoosten van het plangebied ligt het maaiveld zelfs op bepaalde plekken op -3,70 NAP, wat net zo diep is als de droogmakerij de Baarsdorpermeer.

Hierboven was een 0,1 m dikke laag donkergrijze klei aanwezig uit de Bronstijd. Bovenop dit pakket was een veenlaag aanwezig van 1,2 m dik (afb. 30, zie onder).

Boven op het veen was een 0,1 m dikke ophogingslaag van donkerbruine tot zwarte klei aanwezig met daarin schelpgruis en veel vondsten (S37). Uit deze laag zijn in totaal 102 keramiekscherven verzameld, waaruit minstens 32 voorwerpen onderscheiden kunnen worden. Het leeuwendeel bestaat uit kookgerei van roodbakkend aardewerk. Minstens 25 vormen zijn van dit baksel. Verder is hoofdzakelijk witbakkend aardewerk gevonden. Ook kunnen een scherf van een faience bord en een pijpensteel opgemerkt worden. Het roodbakkend aardewerk bestaat vooral uit scherven van grappen, waarvan enkele tot meer dan de helft gereconstrueerd konden worden. Het gaat om typische modellen uit de late 16de en de eerste helft van de 17de eeuw, met een bolle buik met scherpe knik en een uitgebogen rand (r-gra-29, r-gra-33) of een kraagrand (r-gra-8, r-gra-54) (groepsfoto grape, afb. 14).²¹ Een klein graapje heeft een vrij hoge rand en al vrij snel vanaf de bodem een scherpe buikknik (r-gra-41).²² Dit type kwam veel voor in de tweede helft van de 16de eeuw. Eén van de grotere grappen is tijdens het productieproces enigszins misvormd geraakt. De rand is aan één zijde ingedeukt, waardoor de vorm ovaal in plaats van rond is geworden. Het gaat hier om een tweedekes product, dat waarschijnlijk tegen een gereduceerd tarief op de markt kon worden gekocht. Een andere grape is sterk versleten en zwart geblakerd. Binnenin zijn veel krassen van het gebruik met ijzeren keukengereedschap aanwezig. Naast grappen zijn verder fragmenten van bakpannen (r-bak-1, r-bak-4), borden (r-bor-6, r-bor-16), papkoppen (r-kop-4), een kan, een kaasvorm, een pispot (r-pis-5) en een vuurstolp (r-vst-3) gevonden. De roodbakkende vuurstolp heeft een typisch West-Fries halfrond model met een achterplaat voorzien van een sierlijke rand en gedecoreerd

20 Zuidermeerweg 5: Duijn & Stellingwerf 2018; Westeinde 322, Berkhout: Schrickx 2017.

21 V5-C02, V5-C03, V5-C04, V11-C01.

22 V5-C01.

Afb. 14. Groepsfoto van de roodbakkende grapen (V5-C02, V5-C03, V5-C04, V11-C01).

met opgelegde appliques van witte klei (afb. 15).²³ De kaasvorm, hoewel fragmentarisch bewaard gebleven, is zeer illustratief voor de agrarische activiteiten op een stolpboerderij. Het gaat om een karakteristiek laat 16de/17de-eeuws model, inwendig voorzien van een sliblaag van witte klei onder het glazuur. Het witbakkend aardewerk bestaat uit scherven van bakpannen (w-bak-3, w-bak-5), een papkop (w-kop-7) versierd met vingerindrukken en twee bodemfragmenten van zalfpotten (w-zal-2?). Het vermelde faience bord is beschilderd met een

Afb. 15. Fragment van een roodbakkende vuurstolp (V11-C02).

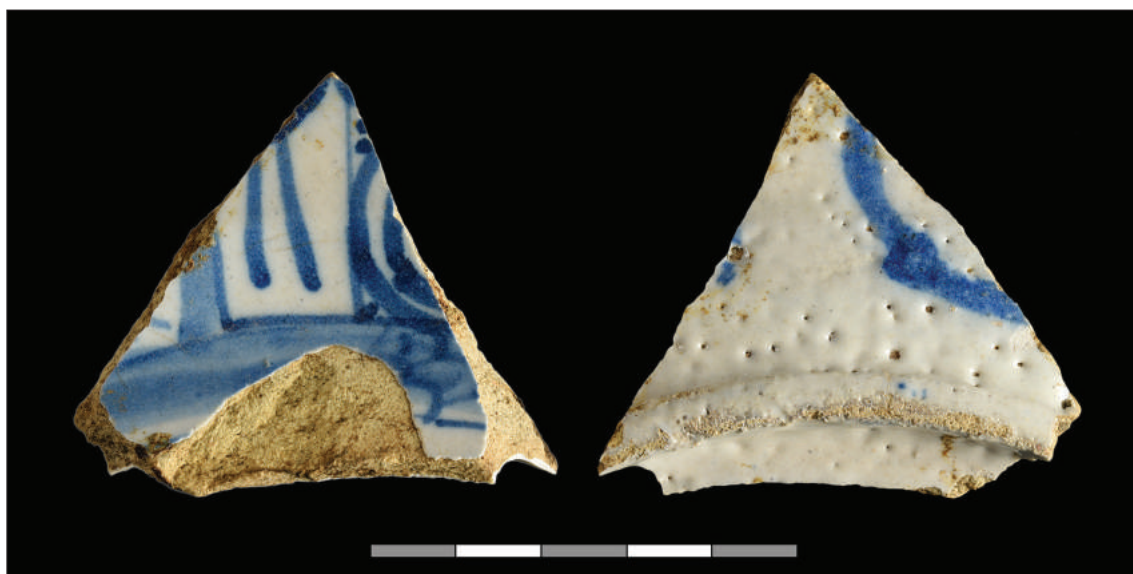
voorstelling in blauw, mogelijk gaat het om een afgebeelde vis, hoewel de gevonden scherf sterk gefragmenteerd is. De gevonden pijpensteel is vrij dik en kan daarmee in de 17de eeuw worden gedateerd. Opvallend is het ontbreken van steengoed tussen het vondstmateriaal. Ook ontbreken andere typisch laat 16de- tot vroeg 17de-eeuwse importen in deze laag, zoals Werra- en Weseraardewerk evenals tinglazuuraardewerk uit het Middellandse Zeegebied. Mogelijk is de laag pas na circa 1620 gevormd, toen het Werra- en Weseraardewerk al weer op zijn retour was. Dit idee valt samen met de aanwezigheid van een faience scherf, dit type tinglazuuraardewerk is pas na circa 1615 in Holland ontwikkeld. Het gaat echter om slechts één

²³ V11-C02.

scherf, waardoor conclusies lastig zijn te maken. Naast het ontbreken van typisch slibaardewerk uit Noord-Duitsland is namelijk ook geen Noord-Hollands slibaardewerk gevonden, wat juist in de eerste helft van de 17de eeuw nog erg populair in de regio was. De datering van de laag is daarom op 1575-1650 vastgesteld.

De vondsten wijzen erop dat de oudste bebouwing op het perceel aan het einde van de 16de of in de eerste helft van de 17de eeuw is gebouwd. Hierbij moet worden aangemerkt dat niet op de plek van de verdwenen stolpboerderij, in principe de kern van de 'terp', is gegraven. Mogelijk zijn sporen en vondsten op deze locatie ouder dan op de locatie van de opgraving.

Bovenop laag S37 werd een 0,5 m dikke ophogingslaag van bruingrijze klei aangetroffen met daarin wat rood baksteenpuin (S36). In deze laag zijn tientallen keramiekscherven aangetroffen. Het materiaal dateert zowel uit de eerste helft van de 17de als de tweede helft van de 17de eeuw. Het gaat om minimaal 22 objecten. Daarvan bestaat de helft uit roodbakkend aardewerk, vertegenwoordigd met fragmenten van bolle grappen met kraagrand, papkoppen (r-kop-2), een kom met groen glazuur aan de binnenzijde en een vuurstolp uit de eerste helft van de 17de eeuw en scherven van een laat 17de-eeuwse bakpan met brede kraagrand (r-bak-6) en borden met geglazuurde vlakke bodem. Van witbakkend aardewerk zijn een bakpan met manchetrand (w-bak-5) en fragmenten van grappen op te merken. Verder is een scherv van een kan van steengoed uit Duitsland gevonden. Naast deze grovere keramieksoorten zijn verschillende fragmenten van majolica borden uit zowel de vroege als de late 17de eeuw gevonden. Daarnaast is een drietal scherven van een onbeschilderd faience bord met vlakke bodem gevonden. Meest bijzonder is de vondst van een scherv van een bord

Afb. 16. Een scherv van Portugese faience met blauw kraakdecor (V4-C02).

van Portugese faience beschilderd met een blauw kraakdecor (afb. 16).²⁴ Bovendien is een groot fragment van een kom (ri-kom-1) van Toscaans roodbakkend aardewerk versierd met gemarmerde kleislib aangetroffen (afb. 17).²⁵ Dit materiaal dateert grofweg tussen 1575-1650. Beide scherven getuigen van de indirecte contacten die zelfs zo'n afgelegen boerderij

24 V4-C02.
25 V4-C01.

Afb. 17. Fragment van een kom van Toscaans roodbakkerd aardewerk (V4-C01).

met de internationale zeevaart had. Waarschijnlijk werd dit Mediterrane aardewerk in Hoorn of in Wognum op de markt gekocht. Verder zijn twee dikke steelfragmenten van tabakspijpen uit de laag verzameld. Tot slot kunnen twee fragmenten van wandtegels uit het tweede kwart van de 17de eeuw opgemerkt worden. Van de tegels zijn enkele hoekfragmenten aangetroffen. De hoeken zijn beschilderd met respectievelijk een lelie en een driestip-motief. Het lijkt erop dat de laag in de loop van de 17de eeuw is gevormd.

Restheem

Het aangetroffen veendek is een restant van het metersdikke pakket veen dat is ontstaan vanaf het einde van het Subboreaal (1100 v. Chr.) tot aan de eerste ontginningen in West-Friesland in de Middeleeuwen. Omdat de invloed van de zee afnam in het Westfriesse getijdensysteem en het grondwater steeg, kon grootschalige veenvorming op gang komen.²⁶ Vanwege de slechte ontwateringsmogelijkheden werd het meeste organische materiaal gevormd op de kleirijke ondergrond in de komgebieden van het Westfriesse getijdensysteem.²⁷ Grote delen van West-Friesland zijn hierbij bedekt geraakt met een metersdik pakket veen. In de Middeleeuwen werd het veengebied ontgonnen door hier op systematische wijze sloten doorheen te graven. Hierdoor ontwaterde het veen, met als gevolg dat het oxideerde. Op de meeste plekken in West-Friesland is het veen hierdoor helemaal verdwenen.

Locaties waar tegenwoordig nog dikke veenpakketten aanwezig zijn, zijn vaak al vanaf de Middeleeuwen bewoond. Het veen is in deze periode afgedekt met ophogingslagen, zodat het veen niet geoxideerd raakte. Voorbeelden hiervan zijn de veenlaag onder de kerk van Hoogwoud, Aartswoud, Spanbroek en Lambertschaag²⁸, of een veenpakket van 1,60 m dikte die werd aangetroffen bij een booronderzoek van Stiboka in 1983 onder de hooiberg van een boerderij in de Lekermee.²⁹ Gecomprimeerd veen wordt verder aangetroffen onder wegen en dijken terwijl in de omliggende omgeving geen veen meer aanwezig is.³⁰ Ook bij opgravingen wordt regelmatig een dik veenpakket aangetroffen als het terrein al in de Middeleeuwen in

26 Timmerman 2017, 38.

27 Du Burck & Dekker 1975, 29.

28 Halberstma 1967, 29; Roldaan 1972, tabel 1; Havinga & Van der Berg 1992; Edelman 1958; Mulder et al. 1983.

29 Bouwens 1983.

30 Vervloet 1982, 13-15; Dekker & Schothorst 1985, 171; Mulder et al. 1983.

gebruik was, zoals aan de Zesstedenweg 203 in Grootebroek.³¹ In het plangebied werd echter geen enkele aanwijzing gevonden voor middeleeuwse bewoning, dus dat verklaart de goed geconserveerde veenlaag niet. Het veen is op deze plek pas afgedekt in de periode rond 1600. Blijkbaar was het gebied op dat moment nog dermate nat, dat nog altijd een dikke veenlaag aanwezig was. De zeer lage ligging van het gebied, met de natuurlijke klei op -3,80 NAP, hangt hier ongetwijfeld mee samen. In West-Friesland is een soortgelijke situatie eerder vastgesteld, namelijk in de binnenstad van Enkhuizen bij het plangebied Paktuinen.³² Hier bevond zich een veenpakket van maximaal 1 meter dik, de natuurlijke klei lag op -3,10 tot -3,70 NAP. In 1590 is het veen afgedekt met een dik ophogingspakket.

Het is aannemelijk dat het veenpakket ter plaatse van het plangebied oorspronkelijk veel dikker was en dat een (groot) deel al was verdwenen rond 1600, toen het veen werd afgedekt door ophogingslagen. Hoe dik het veenpakket oorspronkelijk is geweest, valt niet te zeggen. Aangezien de verhoging niet door mensen is opgeworpen, maar een restant is van het oorspronkelijke maaiveld, wordt het ook wel een restveen genoemd. Als het veen onder een oude boerderijplaats bewaard is gebleven, spreekt men van een resttheem.³³

4.2 Fase 1: Boet (tot 1865)

4.2.1 Sporen fase 1

Tot 1865 stond tegen de stolp een schuur aangebouwd (ook wel boet genoemd). De boet volgde de oriëntatie van het perceel dat op de kadasterkaart van 1823 ten westen van de stolp staat weergegeven. Zodoende stond de schuur in een vreemde hoek ten opzichte van de stolp (zie H2). Het is onduidelijk wanneer de stolp en boet zijn gebouwd. Op de kaart van Dou staat binnen het plangebied wel een gebouw weergegeven, maar het kan niet met zekerheid worden gezegd dat dit een stolpboerderij betreft. Het aangetroffen vondstmateriaal in de ophogingslagen wijst voorzichtig op de bouw van een eerste pand op het perceel in de late 16de of eerste helft van de 17de eeuw. Later is hier een schuur tegen aangebouwd wat op basis van de rechthoekige vorm waarschijnlijk in de 18de of vroege 19de eeuw is gedaan.

In het plangebied werden slechts enkele sporen teruggevonden die aan deze fase gekoppeld konden worden. Het is waarschijnlijk dat de boet grondig gesloopt is tijdens de verbouwing van de boerderij en de bouw van de verlengde stal in 1865.

Muur S26

Aan de noordzijde van het plangebied werd een klein deel van een muur aangetroffen in een noordoost-zuidwest richting op een hoogte van -2,15 NAP. De muur was opgebouwd met gele en rode bakstenen met verschillende afmetingen waar nog twee lagen van resteerden.³⁴ De muur heeft dezelfde oriëntatie als de schuur die tot 1865 aan de stolp heeft vastgezet. Het spoor ligt echter circa 2,5 m noordelijker dan de achtergevel, zoals weergegeven op de kadasterkaart uit 1823. Mogelijk betreft het toch een onderdeel van de gevel van de schuur en is deze 2,5 m langer geweest.

31 Gerritsen 2019.

32 Schrickx, Duijn & Brozius 2016.

33 De Bont 2008, 161-162.

34 Geel 19x8,5x5,5, Oranje 18x8,5x4,5.

Poeren S39 en S40

Aan de oostzijde van de werkput werden twee poeren aangetroffen in dezelfde noordoost-zuidwest oriëntatie als de boet. De poeren lagen op een onderlinge afstand van 1 m en werden aangetroffen op een hoogte van -2,65 NAP. Van beide poeren waren nog twee lagen baksteen over (afb. 18). Het betrof geelrode mengstenen met verschillende formaten.³⁵ Het is aannemelijk dat de poeren onderdeel zijn geweest van de binnenindeling van de boet, aangezien ze circa 1 m afstaan van de zijgevel op de gegeorefereerde kadasterkaart uit 1823. Mogelijk hadden ze een dakdragende functie en had de boet aan de oostzijde een aangeloeft deel. Bij het vrijleggen van de sporen werd een kleine scherf van vermoedelijk een 17de-eeuwse grape aangetroffen.

Afb. 18. Poeren S39 en S40.

Afb. 19. Muur S10.

³⁵ 18x 8,5/9 x 4/4,5 cm (S39) en 17/18 x 8/9 x 4 cm (S40).

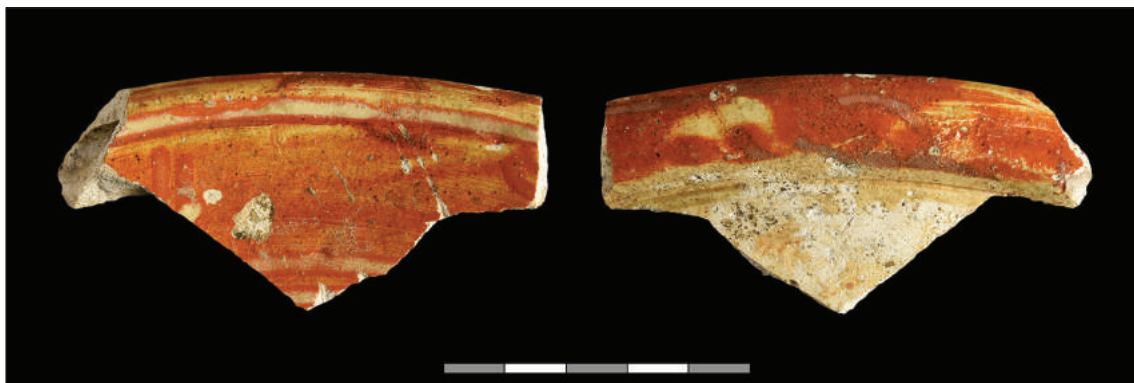
Muur S10

Direct ten noorden van S9 lag een muur (S10) in westzuidwest-oostzuidoost richting (afb. 19). Het spoor bestond uit rode bakstenen met een formaat van 17x8,5x4 cm en was gemetseld met een zachte kalkmortel. Het spoor bevatte nog zeven baksteenlagen. Op basis van de oriëntatie en baksteenmaat wordt dit spoor aan fase 1 gekoppeld. De exacte functie van het muurwerk is onbekend, maar mogelijk betreft het een deel van een binnenmuur.

4.2.2 Overig vondstmateriaal³⁶

Buiten de gedocumenteerde sporen zijn tijdens het aanleggen van het vlak in de opgravingsput nog enkele vondsten gedaan die het vermelden waard zijn, omdat ze een aanvulling vormen op het beeld van de lokale bewoningsgeschiedenis.

Een interessante keramiekscherf is een fragment van een bord van Frans witbakkend aardewerk, vervaardigd in het boven Parijs gelegen Beauvais (afb. 20).³⁷ Het bord is versierd met motieven in sgraffitotechniek, aangebracht in een laag van orangerode kleislib. Dit Franse aardewerk dateert hoofdzakelijk uit het laatste kwart van de 16de en de vroege 17de eeuw. De scherf sluit goed aan bij de Mediterrane importen. Al dit materiaal kwam met de kust- en Straatvaart naar Nederland.

Afb. 20. Een fragment van een bord van Frans witbakkend aardewerk uit de regio Beauvais (V10-C01).

Tot slot is een aantal delen van wandtegels uit respectievelijk de 17de en 18de eeuw op te merken. Het gaat onder andere om twee veelkleurig beschilderde exemplaren uit het tweede kwart van de 17de eeuw, versierd met een bloem en een vogel op een bloem omgeven met hoekmotieven in de vorm van een lelie.³⁸ Verder zijn diverse fragmenten van paars beschilderde tegels uit de periode 1720-1850 gevonden. Het decor op de tegels bestaat uit bladeren, een patroon dat historisch bekend staat als "parelblad".³⁹ Eén tegel is diagonaal bekapt om hem op die manier in een hoek van een wand in te passen (afb. 21).⁴⁰ Waarschijnlijk hebben de tegels diverse wanden in een deel van de boerderij bekleed in respectievelijk de 17de en 18de eeuw. Bij sloop of uitbraak zijn de tegels verwijderd en daarbij zijn gebroken exemplaren afgedankt.

36 Tekst en determinatie Wytze Stellingwerf.

37 V10-C01.

38 V2-BK01, V2-BK02.

39 Pluis 2013, 219.

40 V2-BK03.

4.2.3 Deelconclusie fase 1

Zoals gezegd zijn van deze fase slechts enkele sporen teruggevonden. Het betreft mogelijk een klein deel van de zijgevel, een deel van een mogelijke binnenmuur en een tweetal poeren. Op de poeren stonden waarschijnlijk dakdragende stijlen. Met de afstand van circa 1 m van de zijgevel, kan voorzichtig worden geconcludeerd dat de schuur aan de oostzijde een aangeloeft deel heeft gehad. Dat zo weinig sporen van de schuur zijn aangetroffen heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de grondige sloop hiervan ten behoeve van de bouw van de stal in 1865.

4.3 Fase 2: staart 1865-ca. 1920?

In 1865 werd de stal, die zich aan de westzijde van de Westfriese stolp bevond, verlengd naar het noorden. Een dergelijke verlenging wordt ook wel de staart genoemd. Van de staart werden meerdere resten teruggevonden, zoals een deel van de oostelijke zijgevel, een mestgoot en poeren. Hiernaast werden sporen teruggevonden die er op wijzen dat de verlengde stal deels een andere functie heeft gehad. Veel resten bleken echter ook verwijderd. Het is aannemelijk dat na de brand in 1946, de sloop in 1950 zeer grondig is uitgevoerd. Het ontbreken van veel sporen maakte het lastig om tot een duidelijke reconstructie van de indeling van de staart te komen.

Afb. 21. Tijdens de opgraving werden diverse tegels uit de 17de en 18de eeuw aangetroffen (V2-BK01, V2-BK02, V2-BK03).

4.3.1 Fundering gevels

Oostelijke zijgevel S27, S42

Van de zijgevel van de stal werden slechts twee poeren aangetroffen met aan weerszijden van de poeren de aanzet van een spaarboog (S27 en S42, afb. 22). Het betekent dat in ieder geval de oostgevel van de staart was gefundeerd op spaarbogen. Deze zware funderingsmethode

Afb. 22. De twee poeren S27 en S42 met de aanzet van de spaarboog duidelijk zichtbaar.

werd in het gebied rond Zuidermeer/Berkhout veel toegepast, in ieder geval in de 19de en 20ste eeuw. De slappe bodem maakte het noodzakelijk om bij bakstenen gevels een dergelijke zware fundering toe te passen. De poeren lagen 1 m van elkaar en waren opgebouwd op een naaldhouten plankier. Dit plankier bevond zich op een diepte van -3,16 NAP en bestond uit minstens twee planken van 3 cm dik, 12 en 25 cm breed en 55 tot 57 cm lang. Het is aannemelijk dat het houten plankier op palen rustte, ook al werden deze in het veld niet waargenomen. In de planken waren nagels aanwezig en was roestaanslag te zien wat duidt op hergebruikt materiaal.

De onderste 10 lagen van de poeren bestonden uit gele en rode bakstenen met een formaat van 18x9,5x4 cm. Het gaat om hergebruikte bakstenen. Hier bovenop waren twee lagen rode baksteen aanwezig waar de spaarbogen op waren gemetseld. De rode bakstenen van de spaarbogen hadden een formaat van 22x11,5x5 cm. Het formaat wijst erop dat deze stenen nieuw gekocht zijn in de 19de eeuw. Aan de bovenzijde was de ruimte tussen de spaarbogen opgevuld met gele en rode bakstenen met verschillende afmetingen tot een hoogte van -2,08 NAP, zodat de poeren een hoogte hadden van 1 m. Alle bakstenen waren gemetseld met een harde mortel. Opvallend was dat bij de zuidelijke poer de onderste laag baksteen op de strek was gelegd. Wat hier de functie van is geweest, is onduidelijk.

Achtergevel S25

Dit spoor is in het veld alleen getekend. Afgaande op de locatie ten opzichte van de kadastrale minuut is het een onderdeel van de achtergevel van het pand. Het muurwerk kon worden gevolgd over een lengte van 0,6 m, was 0,5 m breed en werd aangetroffen op een hoogte van -2,13 NAP. De muur was opgebouwd met verschillende soorten en formaten bakstenen en gemetseld met een harde mortel. Van de muur waren minstens twee lagen overgebleven. Omdat de diepte van dit spoor in het veld niet is bepaald, is het onduidelijk of de achtergevel gebouwd was met spaarbogen.

4.3.2 Sporen kaasmakerij

Haard S18

Halverwege de stal, iets westelijk van de nok, werd een rechthoekige haardfundering aangetroffen op een hoogte van -2,22 NAP met een buitenmaat van 1,1 bij 1,6 m en een binnenmaat van 0,65 bij 0,75 m (S18, afb. 23). De haard was gefundeerd op een naaldhouten plankier dat bestond uit een viertal planken met daar dwars bovenop een zevental planken op een hoogte van -2,93 NAP. Onder het plankier waren 16 naaldhouten palen aanwezig met

Afb. 23. De fundering van haard S18 in vlak 1. Bij het buiten gebruik stellen van de haard zijn tussen de openingen spaarbogen aangebracht ten behoeve van de nieuwe achtergevel van de stal.

afmetingen van 178 tot 200 cm lang. Op het plankier was een u-vormige schoorsteenfundering gemetseld met oranje, gele en rode bakstenen van verschillende afmetingen (afb. 24). Hiervan resteerden nog negentien lagen met een hoogte van 73 cm. Vanaf de onderste vier lagen versneden de zijmuren van de schoorsteenfundering.

De ruimte tussen de twee zijmuren van de fundering was opgevuld met een laag donkere bruinigrijze klei. Op deze laag lag een restant van een stookvloer op een hoogte van -2,35 NAP die was gemaakt van gele bakstenen met een formaat van 16x8x4 cm. De stookvloer lag niet meer in verband en was naar beneden gezakt (afb. 25).

Afb. 24. De U-vormige schoorsteenfundering op een houten plankier.

Afb. 25. Op de donkere bruingrijze kleilaag was nog een restant van een stookvloer aanwezig van gele bakstenen.

In de vullingslaag van de schoorsteen werden twee dunne steelfragmenten van een tabakspijp gevonden.⁴¹ Tot circa 1700 waren de pijpenstelen tamelijk dik, vanaf die tijd nam de dikte snel af. Ook kwam een handvol scherven tevoorschijn daterend uit zowel de 17de als 18de eeuw. Het vroegste materiaal bestaat uit een fragment van Weser-aardewerk (we-bor-1) en scherven van een bakpan (r-bak-4), een vuurstolp en een papkop (r-kop-4). Daarnaast zijn een scherf van een laat 17de- of 18de-eeuwse steengoed kan of pot uit het Westerwald en een bodemfragment van een 18de-eeuwse kop van Fries roodbakkend aardewerk versierd met gemarmerd kleislib gevonden. Het gaat om opspit die tijdens de bouw van de haard in de 19de eeuw, zeer waarschijnlijk in 1865, daar terecht is gekomen.

Onder het plankier van de schoorsteenfundering is een scherf van een bord van Delftse faience uit de tweede helft van de 18de eeuw gevonden.⁴² Het bord is in blauw beschilderd en heeft een karakteristieke gele rand die werd gekopieerd van borden van Chinees porselein waar de ongeglazuurde rand ook vaak bruin tot geel kleurt.

De aanwezigheid van de haard wijst erop dat dit deel van het gebouw een andere functie had. Waarschijnlijk gaat het om een kaasmakerij. Veel stolpboerderijen waren in de 19de eeuw voorzien van een aparte ruimte voor het maken van kaas en daar bevond zich meestal een schoorsteen. Voor het maken van kaas moest namelijk water worden opgewarmd. De kaasmakerij stond vaak in open verbinding met de stal. In de late 19de of eerste helft 20ste eeuw werd de haard buiten gebruik gesteld en, iets zuidelijker, een nieuwe haard geplaatst (zie fase 3).

Binnenmuren

S20

Direct ten westen van de schoorsteenfundering was nog een muurdeel aanwezig van minstens 1,20 m lang en 0,36 m breed (S20). De muur werd aangetroffen op een hoogte van -2,21 NAP en was drie steens breed. Van de muur resteerden nog twee lagen baksteen van verschillend formaat. Vermoedelijk hoort de fundering bij vaste kasten en/of bedstede die zich tussen de schoorsteen en de westgevel bevonden.

4.3.3 De stal

4.3.3.1 Oostzijde stal

Het lijkt logisch dat de stal aan de oostzijde over de gehele lengte van de staart heeft doorgelopen. Aanwijzingen hiervoor zijn sporen van de mestgoot aan de noordoostzijde, die erop wijzen dat over de hele lengte een goot lag. In het middendeel, ter hoogte van de haard tot 3 m zuidelijker, werd echter geen enkel spoor aangetroffen. Er is bijvoorbeeld slechts één poer van een koestijl gevonden. Mogelijk was ook dit deel in gebruik als kaasmakerij. Een andere optie is dat een deel van deze sporen bij de verbouwing (fase 3) of de sloop van de verlengde stal is verwijderd.

Koestijl S12

Circa een meter van de oostelijke zijgevel van de stal af werd een poer aangetroffen op een hoogte van -2,20 NAP. De fundering van het spoor bestond vreemd genoeg uit een

41 V8.

42 V7.

rechthoekige houten paal met een platte bovenkant met de top op een hoogte van -2,69 NAP. Op deze paal waren twee rijen bakstenen (mengstenen) gestapeld met een formaat van 20x9x5 cm, waarvan nog tien baksteenlagen resteerden (10-lagenmaat 49 cm). De bakstenen zijn in de loop der tijd sterk weggezakt richting het westen, wat begrijpelijk is, gezien de vreemde funderingswijze (afb. 26).

Mestgoot S22

Aan de noordoostzijde van de stal was nog een klein deel van een mestgoot aanwezig van 0,6 m breed, die kon worden gevolgd over een lengte van iets meer dan 2 m (S22). De mestgoot was opgebouwd met rode en roodgele bakstenen waarvan nog twee lagen resteerden.⁴³ Aan de zuidzijde waren nog losse resten van de mestgoot aanwezig, zodat met zekerheid kan worden gesteld dat de mestgoot verder naar het zuiden door heeft gelopen. Exact in het midden van het

Afb. 26. De koestijl S12 was gefundeerd op een houten paal en sterk richting het westen weggezakt.

Afb. 27. De mestgoot S22. Deze is waarschijnlijk gebruikt om vloeibare mest en urine van de koeien af te voeren naar buiten toe.

43 Roodgeel 16x8,5x4,5 cm en rood 19x10x4 cm.

muurdeel waren grijze plavuizen geplaatst van 23x23 cm (zogenaamde blauwbakken). De mestgoot is dus maar 23 cm breed geweest, aan weerszijden hiervan was een lage muur aanwezig. De geringe breedte toont aan dat het geen gewone mestgoot betreft die zich achter een rij koeien bevond, maar het waarschijnlijk gaat om een goot om vloeibare mest en urine af te voeren vanaf de zuidelijk hiervan gelegen mestgoot (zie onder) naar buiten toe (richting het noorden). Hier kwam de goot waarschijnlijk uit in een sloot. Ten noorden en zuiden werden geen resten aangetroffen van deze mestgoot (afb. 27).

Bij het vrijleggen van de mestgoot werd een bodemfragment van een pot op standring gevonden. De pot is zowel aan de binnen als de buitenkant geglazuurd en dateert waarschijnlijk uit de 17de eeuw en is waarschijnlijk onderdeel van de ophogingslaag S36.

Poeren van mestgoot zuidzijde

Wel waren aan de zuidzijde, in dezelfde lijn als mestgoot S22, meerdere poeren aanwezig (S5, S6, S9, S16). De poeren werden aangetroffen op een hoogte van -2,04 tot -2,21 NAP en lagen op een onderlinge afstand van circa 1,2 m. Ze waren opgebouwd met los gestapelde roodgele mengstenen met variabele formaten.⁴⁴ Van de poeren resteerden nog maximaal dertien baksteenlagen met een maximale diepte van 50 cm. Onder de poeren was geen plankier (meer) aanwezig, maar wel de restanten van houten palen. Het bovenste gedeelte van de palen was weggerot (afb. 28).

Afb. 28. De poeren in de mestgoot aan de zuidoostzijde van de stal.

De locatie van de poeren in dezelfde lijn als de noordelijker gelegen mestgoot doet vermoeden dat deze poeren eveneens samenhangen met een mestgoot. Bij onderzoeken van stallen van stolpboerderijen is twee keer eerder een rij poeren teruggevonden in een mestgoot. Het idee is geopperd dat op deze poeren een houten plank werd neergelegd die als mestgoot werd

44 Geel 20x10x5 cm, roodgeel 18/18,5x9/10x4/4,5 cm.

gebruikt of dat de poeren werden gebruikt om in de zomer, als de koeien buiten waren, kaasrekken op te zetten waarvan de stijlen dan op de poeren rustten.⁴⁵

Iets zuidelijker dan S5 werd nog een poer aangetroffen (S33), die ruim binnen de stolp lag. Het spoor was opgebouwd uit 15 lagen rode en gele bakstenen met een formaat van 17x8x4 cm en 18,5x9x4,5 cm. Opvallend was dat de structuur uit twee aparte delen leek te bestaan (afb. 29). Omdat het spoor deels buiten de werkput lag, kon het niet nauwkeurig worden onderzocht, maar mogelijk betreft het hier een deel van de noordelijke zijgevel van de stolpboerderij en werd bij het plaatsen van de stal een poer aangezet voor de plaatsing van de plank van de mestgoot om deze vanuit de stolp te kunnen verlengen.

Afb. 29. Aanzicht van poer S33 en de noordelijke zijgevel van de stolpboerderij.

Rollaag S7

Direct aansluitend aan de hierboven beschreven poer S6 van de mestgoot was muurwerk aanwezig (S7). De muur was opgebouwd met geeloranje bakstenen met een formaat van 20x10x4,5 cm. Van de muur resteerden slechts enkele baksteenlagen. Vanwege de locatie ten opzichte van de poeren van de mestgoot is het aannemelijk dat het een restant betreft van de rollaag waar de koeien met de achterpoten op stonden.

4.3.3.2 Westzijde stal

Poeren S1, S2

Aan de westzijde van de stal zijn twee poeren teruggevonden op een onderlinge afstand van 2,1 m (hart tot hart) en op een hoogte van -2,17 NAP. De poeren lagen 1,9 m van de zijgevel af, bleken 1,20 m diep en op hout gefundeerd (afb. 30). Deze fundering bestond uit een achttal naaldhouten palen met een lengte van 2,80 m met daarop een houten plankier van 0,5 bij 0,5 m. Op dit plankier was een poer gemetseld van 21 baksteenlagen met voornamelijk roodgele

45 Duijn 2019, 39-40, Duijn 2018.

bakstenen (mengstenen) met een formaat van 18x9x4 cm.

Hier bovenop waren vijf lagen oranje baksteen aanwezig met een formaat van 22x11x6 cm. Van de vijfde naar de vierde laag baksteen versmalde de poer naar 0,34 bij 0,34 cm. De oranje bakstenen zijn waarschijnlijk in de 19de eeuw nieuw gekocht, de overige bakstenen zijn hergebruikt.

Het is aannemelijk dat op de poeren koestijlen van de stal stonden, waar schotten aan bevestigd waren waarmee de stal in vakken werd verdeeld. Opvallend is dat geen sporen van

Afb. 30. Aanzicht van poer S1 aan de westzijde van de boerderij. Links van de poer is het dikke veenpakket zichtbaar van de resttheem.

een mestgoot of rollaag ten oosten van de poeren werden aangetroffen. Mogelijk zijn deze bij de sloop van het gebouw volledig verwijderd. Daarnaast valt op dat meer naar het noorden toe, tot aan de haard, geen andere poeren werden aangetroffen. Dit wijst er mogelijk op dat het deel direct ten noorden van poer S2 niet in gebruik was als stal, maar een andere functie had. Schoorsteenfundering S18, 6 m noordelijker dan S2, wijst hier ook op.

Het verschil in fundering tussen de koestijlen aan de westzijde van de boerderij en die aan de oostzijde is opvallend. De koestijlen aan de westzijde zijn een stuk zwaarder gefundeerd. Waarschijnlijk hadden de staart en de stolpboerderij aan de westzijde een aangeloeft deel en hadden de koestijlen daarmee ook een dakdragende functie: bij een aangeloeft deel wordt de kap niet gedragen door de buitengevel, maar door de koestijlen. Zij moesten dus een behoorlijk gewicht kunnen dragen. Een aangeloeft deel is heel gangbaar aan de achterzijde (stalzijde) van stolpen van het Westfriesse type. In dat geval zou het echter logisch zijn dat ook ten noorden van de twee poeren nog poeren aanwezig zouden zijn, het aangeloeft deel loopt immers door over de hele lengte van de staart. Het is mogelijk dat deze poeren zijn gemist, aangezien hier niet is verdiept naar een tweede vlak. Het is opvallend dat dit aangeloeft deel twee meter breed was, terwijl circa 1 m gebruikelijk is.

Aan de noordwestzijde van de stal, in het verlengde van poer S1 en S2, werd een derde poer aangetroffen (S21). Deze lag op een afstand van 9 m van poer S2 af. De poer was op dezelfde manier gefundeerd als de eerder beschreven poeren, namelijk op een houten plankier met de bovenkant op een diepte van -2,81 NAP. Van de poer zelf waren nog 16 baksteenlagen aanwezig met de top op een hoogte van -2,07 NAP. De poer was opgebouwd met rode en gele bakstenen met een formaat van 18x9,5x4 cm. De bovenste lagen waren gemetseld met een harde mortel (afb. 31). Op de poer heeft een stijl gestaan. Het is aannemelijk dat deze onderdeel was van de constructie van het aangelofde deel. Of bij deze stijl ook koeienstallen waren, is onzeker.

Afb. 31. Aanzicht van poer S21 ten noorden van haard S18 aan de westzijde van de stal.

Afb. 32. Een stukje vloer aan de westzijde van de stal.

Rollaag S3

In het verlengde van poer S2 was nog een klein muurdeel aanwezig van twee baksteenlagen hoog met de bovenzijde op een hoogte van -2,26 NAP (S3). De muur kon worden gevolgd over een lengte van 0,4 m en was opgebouwd met roodgele (mengkleur, appelbloesem) en gele bakstenen met een formaat van 19x9x3,5/4 cm. Aan de oostzijde was een deel van het muurwerk afgebroken. Mogelijk betreft dit een deel van de rollaag van de westzijde van de stal, waar de koeien met de achterpoten op stonden.

Vloer S4

Net ten noorden van S3 was een deel van de vloer aanwezig op een hoogte van -2,23 NAP (S4, afb. 32). Van de vloer was nog slechts een klein gedeelte aanwezig, gemaakt van één laag hele en halve geelrode bakstenen (mengstenen).

4.3.4 Overige sporen fase 2

Straat S24

Aan de noordwestzijde, net buiten de veronderstelde achtergevel van de staart werd een deel van een straatje aangetroffen op een hoogte van -2,05 NAP. Het straatje was gemaakt van gele bakstenen die op de strekzijde waren geplaatst met een formaat van 18x8x4 cm.

Put S34

Aan de noordzijde van achtergevel S25 was een vierkante put aanwezig met een buitenmaat van 0,45 cm en een binnenmaat van 0,25 cm. Net als S25, werd dit spoor niet uitvoerig onderzocht. Op basis van het formaat en de ligging betreft het mogelijk een schrobput die bijvoorbeeld werd gebruikt voor het schoonmaken van het pad achter de staart.

4.3.5 Deelconclusie Fase 2

Voor 1865 wordt de schuingeplaatste boet die tegen de stomp aanstond afgebroken en in 1865 wordt een nieuw deel aangebouwd. Dit nieuwe deel volgt de westelijke gevel van de stomp en ligt in een noord-zuid oriëntatie. Om dit mogelijk te maken moesten de erfgronden aan de noordwestzijde van de stomp worden aangepast. Aan de westzijde van de stomp was de stal aanwezig en de nieuwe aanbouw, een zogenaamde staart, diende voor het verlengen van de stal om in de winter een grotere veestapel te huisvesten. In de aanbouw is ook een schoorsteen geplaatst, met ten westen daarvan waarschijnlijk een bedstede en/of vaste kasten. Dit wijst er op dat het gebouw ook een andere functie had, waarschijnlijk die van kaasmakerij.

In deze fase werd zowel in de oost- als westzijde van de staart vee gestald. Aanwijzingen hiervoor waren twee koestijlen aan de zuidwestzijde en een mogelijke koestijl aan de noordwestzijde en de resten van een rollaag en een mestgoot aan de oostzijde. Op basis van de restanten is het aannemelijk dat de oostzijde van de staart tot aan de schoorsteen als stal in gebruik was. Deze stal had waarschijnlijk een plank op poeren als mestgoot. Van de rollaag, waar de koeien met hun achterpoten op stonden, is slechts een klein deel teruggevonden. Ter hoogte van de schoorsteen ging de mestgoot over in een smalle bakstenen afvoergoot met vloer van grijze plavuizen, die vloeibare mest en urine van de koeien afvoerde naar buiten toe. Er zijn aanwijzingen dat de stal aan de oostzijde ten zuiden van de staart is doorgetrokken, wat betekent dat de achterkant van de dars is omgebouwd tot stal. In de 19de eeuw is bij veel

stolpboerderijen een deel van de dars omgebouwd tot extra stalruimte.⁴⁶

De stal aan de westzijde lag in het verlengde van de al bestaande koeienstal binnen de stolpboerderij. Met het aanbouwen van de staart lijkt aan deze zijde slechts één koevak (met plaats voor twee koeien) te zijn gewonnen. Ten noorden hiervan bevond zich een ruimte met schoorsteen die waarschijnlijk in gebruik was als kaasmakerij. Er zijn geen aanwijzingen dat de kaasmakerij was omtimmerd met houten wanden; waarschijnlijk stond de ruimte in open verbinding met de koeienstal.

Uitgaande van een doorlopende stal aan de oostzijde had de kaasmakerij een afmeting van circa 5,5 bij 6,5 m. Opvallend was dat van de haard tot ongeveer 3 m zuidelijker aan de oostzijde geen enkel spoor werd teruggevonden. Mogelijk was ook dit deel in gebruik als kaasmakerij en in dat geval had de ruimte een L-vorm. Een andere optie is dat deze sporen bij de verbouwing van fase 3, of de sloop in 1950 zijn verwijderd.

4.4 Fase 3: staart ca. 1920?-1946

In deze fase werden enkele aanpassingen uitgevoerd aan het gebouw. De staart werd met ruim 4 meter ingekort. Vermoedelijk hing deze inkorting samen met de slechte staat van de noordzijde van de staart, doordat deze in 1865 deels op een gedempt water is gebouwd. Dit zal verzakkingen als gevolg hebben gehad. Hiernaast werd haard S18 buiten gebruik gesteld en iets zuidelijker een nieuwe schoorsteen gebouwd. Aan de noordzijde van de staart werd een ruimte afgescheiden van de stal, die in gebruik was als kaasmakerij of kleine woning.

Afb. 33. De naaldhouten funderingsvloer van haard S15/S38.

46 Informatie Dieuwertje Duijn.

4.4.1 Funderingen

Schoorsteenfundering S15, S38

Circa 2,5 m ten zuiden van schoorsteenfundering S18 werd een nieuwe schoorsteenfundering gebouwd (S15, S38). Deze was gefundeerd op een dubbel naaldhouten plankier van 0,32 m breed en 1,25 m lang met daaronder negen naaldhouten palen van 1,20 m lang (afb. 33). Het plankier lag op een hoogte van -3 NAP. Hier bovenop was een schoorsteenfundering gebouwd van roodgele baksteen (mengsteen) met een wisselend formaat van 17x8x4 en 19x9,5x4,5 cm. Er waren nog vijftien baksteenlagen aanwezig met een totale hoogte van 0,7 m. Na de bovenste vijf baksteenlagen was een versnijding aanwezig (afb. 34).

Afb. 34. Aanzicht van haard S15/S38.

Binnenmuren

S13, S14, S16

Achter de nieuwe schoorsteen werd een nieuwe binnenmuur geplaatst, waarvan enkele delen zijn teruggevonden (S13, S16). De muur was opgebouwd uit gele en oranje bakstenen met een formaat van 18,5/19x9/9,5x4/5 cm (afb. 35). Van de muur resteerden nog maximaal 3 baksteenlagen. Onder de muur was geen houten fundering aanwezig, wel werd een zandige vlijlaag van enkele centimeters dik gevonden. Het is aannemelijk dat de binnenmuur door heeft gelopen tot aan de westgevel. Mogelijk was de binnenmuur niet in baksteen uitgevoerd, maar ging het om een houten wand op een bakstenen plint.

Afb. 35. Deel van de nieuwe binnenmuur van fase 3 (S13, S14 en S16).

S17, S23, S43

Na het afbreken van schoorsteen S18 heeft men aan de zuidzijde van de haard twee spaarbogen aangebracht (S17). De spaarbogen waren gemaakt van rode en gele bakstenen met wisselende formaten (zie afb. 22). Boven op de spaarboog was een muur gemetseld (S43). Ook deze muur was opgebouwd uit gele en rode bakstenen met wisselende formaten. Ten oosten van de schoorsteen werd over een lengte van 2 m geen aanwijzing gevonden voor muurwerk. Vanaf dit punt was echter een vlijlaag van zand aanwezig met daarop een klein deel muurwerk van 0,4 bij 0,4 m (S23). Van deze muur resteerde nog één baksteenlaag bestaande uit gele, geelrode (mengstenen) en rode bakstenen met wisselende formaten.⁴⁷

Het feit dat spaarbogen zijn toegepast, wijst erop dat de nieuwe muur een buitengevel betreft en de staart dus is ingekort.

De aanpassingen zorgden ervoor dat aan de achterkant van de stal een aparte verwarmde ruimte ontstond van ongeveer 8 bij 2,5 meter. Mogelijk was ook deze ruimte in gebruik als kaasmakerij, maar een functie als kleine woonruimte ligt wellicht meer voor de hand. Aan het begin van de 20ste eeuw verdween de kaasproductie op de meeste stolpboerderijen door de oprichting van de zuivelfabrieken. In 1914 werd in de Baarsdorpermeer bijvoorbeeld zuivelfabriek De Ster opgericht. Een kleine woonruimte in de staart werd gebruikt door een knecht of door een oudere generatie.

Het is aannemelijk dat men de stal aan de westzijde heeft vergroot tot aan de nieuwe haard. Mogelijk heeft men deze nieuwe delen op een minder zware wijze gefundeerd en zijn de resten verwijderd bij de sloop van de verbrande stolp en stal in 1950. Een spoor dat mogelijk nog onderdeel is geweest van de uitbreiding van de stal is S14. Deze lag direct tegen de

⁴⁷ 18x8x4, 19x9x4,5 en 19,5x10x4,5 cm.

schoorsteenfundering van S15/S38 aan. Het spoor was opgebouwd uit drie lagen van geelrode bakstenen met een formaat van 18,5x9,5x4,5 cm en lag in één lijn met de S1 en S2.

4.4.2 Overige sporen

S8

Aan de oostzijde werd een muurdeel aangetroffen (S8). De bovenzijde lag op een hoogte van -2,13 NAP, was 0,34 cm diep en had een formaat van 0,5 bij 0,7 m. Het spoor bestond uit acht lagen geeloranje baksteen (mengsteen) met een formaat van 18/18,5x9x4 cm. De exacte functie van het spoor is onduidelijk, maar mogelijk betreft het een reparatie van de rollaag.

5. Samenvatting en synthese

In januari 2019 is door Archeologie West-Friesland in drie dagen tijd een archeologische opgraving uitgevoerd op het perceel Lekerveer 11a in Wognum. In eerste instantie werd een brede sleuf gegraven om te controleren of archeologische resten aanwezig waren. Toen dit het geval bleek, is direct uitgebreid naar een vlakdekkende opgraving. De sporen zijn grotendeels onderzocht in één vlak. Voorafgaand aan het onderzoek werd een Programma van Eisen (PvE) opgesteld waarin onderzoeksvragen zijn geformuleerd (H3). De onderzoeksvragen richtten zich enerzijds op de aanwezigheid van een mogelijke middeleeuwse terp en dan met name op datering en resten van huizenbouw en anderzijds op de Nieuwe Tijd waarbij vragen werden gesteld over de datering van de boet en staart, de mogelijke woonfunctie, ambachtelijke werkzaamheden en materiële cultuur. Bij dit onderzoek zijn meerdere resten teruggevonden van een schuur en stal die onderdeel zijn geweest van een West-Friese stolp. Een middeleeuwse terp was niet aanwezig, de verhoging op het AHN bleek een restheem te zijn.

Restheem

Een interessante ontdekking op deze locatie was de aanwezigheid van een veenpakket van maar liefst 1,20 m dikte. In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. In de loop van de Middeleeuwen verdween dat veen door ontwatering en oxidatie.

Een verklaring voor het goed geconserveerde veen is dat het een natter gebied was en lager lag. Hierdoor oxideerde het veen ook later en is het beter geconserveerd. Op de locaties waar men huizen en boerderijen ging bouwen bleef het veen in de loop der eeuwen bewaard en is nu als een verhoging in het landschap zichtbaar. Hoewel de verhogingen een indirect gevolg zijn van menselijk handelen, is geen sprake van een terp waarbij mensen een (woon) gebied bewust ophogen met grond. Een verhoging zoals aanwezig in het plangebied wordt ook wel een restheem genoemd. Een overblijfsel van een veendek dat in het omliggende deel grotendeels is verdwenen door oxidatie. Of dit voor alle verhogingen in de regio Lekerveer geldt, moet nader onderzoek uitwijzen.

Boet, fase 1

Tot 1865 stond tegen de stolp een schuur aangebouwd (ook wel boet genoemd). Deze schuur werd schuin tegen de stolp gezet, omdat rekening gehouden diende te worden met het rietland, dat zich schuin ten noordwesten van de stolp bevond. Het is onduidelijk wanneer de stolp en boet zijn gebouwd. Op basis van de rechthoekige vorm van de schuur is deze waarschijnlijk in de 18de of vroege 19de eeuw aangebouwd. Van de schuine boet werden slechts enkele sporen teruggevonden, waaronder een tweetal poeren, een mogelijke zijgevel en een mogelijke binnenmuur. Over de exacte indeling en gebruik van de boet kan derhalve weinig worden gezegd.

Staart, fase 2

In 1865 was de boet verdwenen en een nieuw gebouw tegen de stolp aangezet. Dit nieuwe gebouw was een verlengde van de stal in de boerderij naar het noorden. De verlengde stal had ook een schoorsteen, met ten westen daarvan een bedstede en/of vaste kasten. Naast stal had het gebouw dus ook een andere functie, waarschijnlijk die van kaasmakerij. Hoewel het hier om relatief recente tijd gaat, is weinig bekend over kaasmakerijen in stolpboerderijen. In de

vroege 20ste eeuw verdwenen namelijk de meeste kaasmakerijen, doordat de melk voortaan naar een melkfabriek ging om te worden verwerkt. In de meeste gevallen is de kaasmakerij vervolgens omgebouwd tot extra stalruimte, wat schaalvergroting van de veehouderij mogelijk maakte. Doordat de documentatie van boerderijplattegronden pas later in de 20ste eeuw plaatsvond, zijn maar weinig plattegronden van stolpen bekend waarop een kaasmakerij is aangegeven. Tot ongeveer 3 m ten zuiden van de haard werden geen sporen gevonden, wat er op zou kunnen wijzen dat de kaasmakerij zich in een L-vormige ruimte bevond.

In deze fase werd zowel aan de oost- als westzijde vee gestald. Aan de oostzijde liep de stal door tot aan de schoorsteen. Deze stal bevatte waarschijnlijk een plank op poeren als mestgoot. Van de rollaag, waar de koeien met hun achterpoten op stonden, was slechts een klein deel teruggevonden. Ter hoogte van de schoorsteen ging de mestgoot over in een smalle bakstenen afvoergoot die de vloeibare mest en urine van de koeien afvoerde naar buiten. Aan de zuidzijde van de stal zijn aanwijzingen gevonden dat de stal is doorgetrokken, waarbij een deel van de dars is omgebouwd tot stal. In de 19de eeuw is bij veel stolpboerderijen een deel van de dars omgebouwd tot extra stalruimte (afb. 36).

De stal aan de westzijde lag in het verlengde van de al bestaande stal in de stolpboerderij. Met het aanbouwen van de staart lijkt aan deze zijde slechts één koevak (met plaats voor twee koeien) te zijn gewonnen.

Afb. 36. Reconstructie van de stal in fase 2 met in groen de werkruimtes en in geel de woongedeelten.

Staart, fase 3

In de derde fase vinden enkele aanpassingen aan het gebouw plaats. Zo wordt de eerste schoorsteen buiten gebruik gesteld en de achtergevel van de stal tot hier ook ingekort, mogelijk omdat het noordelijke deel van de stal op een oude sloot was gebouwd en daardoor verzakte. Het is goed mogelijk dat in deze fase ten noorden van de schoorsteen een woongedeelte was gemaakt. (afb. 37). Archeologisch onderzoek aan stolpen, zoals aan de Lekermee 11a, geeft inzicht in oudere fasen van de plattegrond van een stolpboerderij. Het is aannemelijk dat men in deze fase ook de westzijde van de stal heeft verlengd tot aan de schoorsteen.

In 1946 brandt de boerderij af en in 1950 wordt de boerderij gesloopt.

Afb. 37. Reconstructie van de stal in fase 3 met in groen de werkruimtes en in geel de woongedeelten.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

Middeleeuwen:

1.1 Waarmee is het plangebied opgehoogd en in hoeveel fasen? Hoe dik is het ophogingspakket? Kan het moment van ophogen aan de hand van de vondsten strak worden gedateerd?

In totaal zijn twee fasen van ophoging aangetroffen. De eerste fase dateert op basis van het aardewerk aan het einde van de 16de of eerste helft van de 17de eeuw en de tweede fase in de tweede helft van de 17de eeuw.

1.2 Is een terp aanwezig en zo ja, is de terp te begrenzen binnen het plangebied (lengte/breedte)? Wat was de ligging van de terp? Wat was de relatie tussen de terp en e.v.t de dijk ten oosten van het plangebied?

Er is in het plangebied geen terp aangetroffen. De verhoging die zichtbaar was op het AHN was het gevolg van een restheem. Dit is een locatie waar een veenlaag beter bewaard is gebleven dan in het omliggende land, waardoor een verhoging in het gebied ontstaat. De oorzaak hiervoor moet in dit geval worden gezocht in een laag liggend deel dat natter is dan het omliggende land. Hierdoor zakke het veen minder snel. Toen man het gebied vanaf de 16de eeuw ging ophogen en later ook een boerderij op deze locatie bouwde, bleef het veen nog beter bewaard, terwijl het veen op het niet bebouwde land bleef inklinken. Zodoende ontstond een restheem.

1.3 Hoe hoog was de huisterp in de Middeleeuwen, wanneer werd de terp opgebracht en wanneer raakte de terp in onbruik (start- en einddatering)? Wat was de indeling van het erf? Denk aan locatie bebouwing, waterputten en sloten/greppels. Is hier sprake van een individuele huisplaats of zijn meerdere huisplaatsen en huizen te onderscheiden?

De restheem had een dikte van 1,20 m, maar is waarschijnlijk oorspronkelijk meters dikker geweest.

1.4 Hebben hier (houten) woonhuizen gestaan? Wat is de aard en datering van deze bebouwing? Zijn funderingsresten aanwezig en zo ja, hoe zien deze er uit? Zijn de palen ingegraven of op houten balken/sloffen gezet?

Aangezien er geen terp aanwezig was, kan deze vraag niet worden beantwoord.

1.5 Vanaf wanneer ontstond de verstening van de huizen? Hoeveel bouwfasen zijn aanwezig? Is het maaiveld tussentijds opgehoogd? Welke informatie geven de resten over de constructie en indeling van de huizen? Wanneer zijn de huizen gesloopt?

Een voorzichtige datering van een eerste gebouw zou op basis van een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal in de late 16de eeuw geplaatst kunnen worden. Op de kaart van Dou uit 1651-1654 staat een gebouw weergegeven. Het is onduidelijk of dit al een stolp betreft.

1.6 Is de huisterp begrensd met een terpsloot? Wat is de breedte, lengte en diepte hiervan? Zijn eventuele vondsten hieruit te koppelen aan de verschillende fasen van de ophogingen van de huisterp? Zijn resten van een podium te vinden in de vorm van zoden en/of stenen?

Aangezien er geen terp aanwezig was, kan deze vraag niet worden beantwoord.

1.7 Is een dijklichaam aanwezig van de Molendijk die in 1537 werd gebouwd? Zo ja, met welk materiaal is de dijk gebouwd? Zijn eventuele voorgangers van de dijk aanwezig? Bestond binnen het plangebied al bewoning voorafgaand aan de bouw van de Molendijk?

Resten van een dijklichaam zijn in het plangebied niet aangetroffen.

Middeleeuwen/Nieuwe Tijd:

De nieuwe woning wordt gebouwd op de locatie waar voorheen de boet en later de staart van een Westfriese stomp stonden.

2.1. Wanneer zijn de boet en staart die op historische kaarten staan weergegeven gebouwd? Zijn meerdere fasen te herkennen? Wat zegt de datering over de datering van de gehele stompboerderij?

De houtmonsters die in het veld van de funderingen zijn genomen waren niet goed genoeg om dendrochronologisch onderzoek te kunnen doen. Derhalve is het niet mogelijk de boet, staart en stomp nauwkeurig te dateren. Op basis van het aardewerk uit de ophogingslagen kan voorzichtig worden geopperd dat in het plangebied aan het einde van 16de of eerste helft van de 17de eeuw bebouwd is. Of dit direct een stomp betreft, is onduidelijk. Op basis van de rechthoekige vorm van de boet kan worden verondersteld dat deze pas in de 18de of vroege 19de eeuw is gebouwd. Voor 1865 is de boet gesloopt en bouwt men een rechthoekige staart in het verlengde van de boerderij.

2.2 Welke funderingsresten van de boet en staart zijn aanwezig? Hoe zien ze eruit? Wat vertellen de funderingsresten ons over de fasering en de indeling van zowel de boet als de staart? Welke structuren zijn aanwezig? Kunnen verschillende functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

Van de boet werden enkele poeren, een klein deel van een gevel en een mogelijk deel van een binnenmuur aangetroffen. De poeren stonden op een onderlinge afstand van 1 m en hebben mogelijk een dakdragende functie gehad die erop wijst dat de oostzijde van de boet een aangeloeft deel heeft gehad.

Van de staart is duidelijk geworden dat deze op spaarbogen was gefundeerd op basis van twee poeren met een aanzet tot spaarbogen aan de oostzijde. Zowel aan de west- als oostzijde was een stal aanwezig. Ook had de staart een haard, die erop wijst dat het gebouw naast de functie als stal ook een andere functie heeft gekend. Mogelijk betreft het die van een kaasmakerij. In een verbouwfase van de staart hebben ze de schoorsteen naar het zuiden verplaatst en de achtergevel van de boerderij ingekort tot aan de buiten gebruik gestelde schoorsteen.

2.3 Op de foto en het schilderij is een schoorsteen in de staart te zien. Zijn archeologische structuren aangetroffen die wijzen op een woonfunctie in de staart? Zo ja, hoe zien deze resten eruit en wat zegt dit over de indeling en functie van de ruimte? Of zijn de resten allemaal terug te voeren op de stal/ambachtelijke werkzaamheden?

De schoorsteenfundering wijst erop dat in de stal een kaasmakerij gevestigd was. Op basis van het ontbreken van sporen ten zuiden van de schoorsteen had de kaasmakerij mogelijk een L-vorm met een formaat van circa 5,5 bij 6,5 m.

2.4 Zijn ontginningsloten of jongere sloten aanwezig binnen het plangebied? Wat is de oriëntatie? Wanneer zijn de sloten gedempt? Kan iets worden gezegd over de breedte van de ontginningspercelen of splitsing/samenvoeging van percelen in latere tijd?

Binnen het plangebied zijn geen sloten aangetroffen. Over de parcelering kan worden gezegd dat men in ieder geval voorafgaand aan de bouw van de staart een verandering heeft aangebracht ten noorden van de stolp. Hier is het rietland aan de zuidzijde ingekort zodat ruimte ontstond voor de plaatsing van de staart in het verlengde van de westelijke gevel van de stolp.

2.5 Zijn op de erven waterputten, afvaltonnen en/of afvalkuilen aanwezig? Wanneer zijn zij gemaakt en buiten gebruik gesteld? Kunnen de putten worden gekoppeld aan percelen? Wat kan op basis van vondstmateriaal worden gezegd over het consumptiepatroon en de welstand van de bewoners van het plangebied door de tijd heen? Hoe zag de materiële cultuur van de bewoners eruit? Komt er relatief veel importaardewerk voor? Voor het beantwoorden hiervan is het noodzakelijk dat vondstcomplexen integraal worden meegenomen. Komen voorwerpen voor die samenhangen met agrarische activiteiten, zoals bijvoorbeeld aardewerken kaasvormen? Geven de vondsten informatie omtrent beroepen/ambachten die door de bewoners van het plangebied werden uitgeoefend? Geven de resten informatie omtrent de grootte van de veestapel?

Waterputten, afvaltonnen en/of afvalkuilen zijn niet aangetroffen. Het vondstmateriaal van het terrein dateert hoofdzakelijk uit de late 16de en 17de eeuw. Een klein deel is in de 18de eeuw te dateren. Het gaat om wat Italiaans en Frans rood- en witbakkend aardewerk en een scherf van een bord van Portugees tinglazuuraardewerk. Aziatisch porselein is niet gevonden en ook verfijnd industrieel aardewerk uit de 18de eeuw ontbreekt. Ook is geen sierlijk slibaardewerk gevonden en ontbreekt glaswerk in zijn geheel. Hieruit valt op te maken dat de bewoners wel in enige mate toegang hadden tot exotische producten, maar over het algemeen geen grote welvaart kenden. Het aangetroffen materiaal past goed bij een boerderijplaats buiten de Streek.

Het agrarische karakter van de locatie wordt duidelijk uit de vondst van een fragmentarisch bewaard gebleven kaasvorm. Aanwijzingen voor andere nijverheidsactiviteiten zijn er niet. Het aangetroffen afval betreft hoofdzakelijk gebroken keukengoed en scherven van voorwerpen die bij de maaltijd werden gebruikt.

2.6 Zijn sporen of vondsten aanwezig die samenhangen met nijverheid of ambachtelijke activiteiten? Zo ja, kan worden gezegd om welke activiteiten het gaat? In welke periode vonden zij plaats?

Het agrarische karakter van de locatie wordt duidelijk uit de vondst van een fragmentarisch bewaard gebleven kaasvorm. Aanwijzingen voor andere nijverheidsactiviteiten zijn er niet.

Veenpakket

3.1 Hoe is het mogelijk dat op locatie een dergelijk dik pakket veen is overgebleven?

De veenlaag is een restant van het oorspronkelijke metersdikke veenpakket dat in het gebied van de Lekermeeer aanwezig is geweest. Dit gebied ligt lager dan het omliggende land. Een gevolg daarvan is dat het een vrij nat gebied is geweest en het veen beter bewaard is gebleven. Door ophogingen en mogelijk bouw vanaf de 16de eeuw, is de oxidatie van het veen onder de boerderij opgehouden. Daar waar niet werd gebouwd oxideerde het veen verder. Zodoende ontstond er in de regio Lekermeeer een hoogteverschil tussen de restthemen en het omliggende land.

3.2 Is het gehele veenpakket natuurlijk of zat er ook een deel ophoging bij?

Het gehele veenpakket was natuurlijk. Aanwijzingen voor ophogingslagen zijn alleen op het achterterrein aangetroffen.

Literatuur

Bont, C. de, 2008, *Vergeten land. Ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*. Proefschrift Universiteit Wageningen.

Duijn, D.M., 2018a. Stolpboerderij de Leeuwenhalm. Archeologisch onderzoek op het perceel Hoofdstraat 23 in Bovenkarspel, gemeente Stede Broec. *West-Friese Archeologische Rapporten 112*, Hoorn.

Duijn, D.M. & W. Stellingwerf, 2018. Drie stolpen na elkaar. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Zuidermeerweg 5 in Zuidermeer, gemeente Koggenland. *West-Friese Archeologische Rapporten 113*, Hoorn.

Duijn, D.M., 2018b. Een stolpboerderij uit 1877. Archeologisch onderzoek op het perceel Westeinde 312 in Berkhout, gemeente Koggenland. *West-Friese Archeologische Rapporten 118*, Hoorn.

Geel, B. van, H. Heijnis, D.J. Charman, G. Thompson, S. Engels, 2014. Bog burst in the eastern Netherlands triggered by the 2.8 kyr BP climate event. *Holocene* 2014, 24, 1465-1477.

Geel, B. van, O. Brinkkemper, G.B.A. van Reenen, N.N.L. van der Putten, J.E. Sybenga, C. Soonius, A.M. Kooijman, T. Hakbijl & W.D. Gosling, 2020. Multicore Study of Upper Holocene Mire Development in West-Frisia, Northern Netherlands: Ecological and Archaeological Aspects. In: *Quaternary* 2020, 3, 12 (www.mdpi.com/journal/quaternary).

Goede, A. de, 1940. *Westfriesche rechtsgeschiedenis*.

Koch, A.C.F., 1970. *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*, 's-Gravenhage.

Kollis, H., 1968. *Uit de historie van Berkhout*, Hoorn.

Kort, J.C., 1980. 'De leenkamers van Egmond', *Ons Voorgeslacht* jaargang 35.

Kort, J.C., 1996. 'Repertorium op de grafelijke lenen in Friesland ten westen van het Vlie, 1254-1647', *Ons Voorgeslacht* jaargang 51.

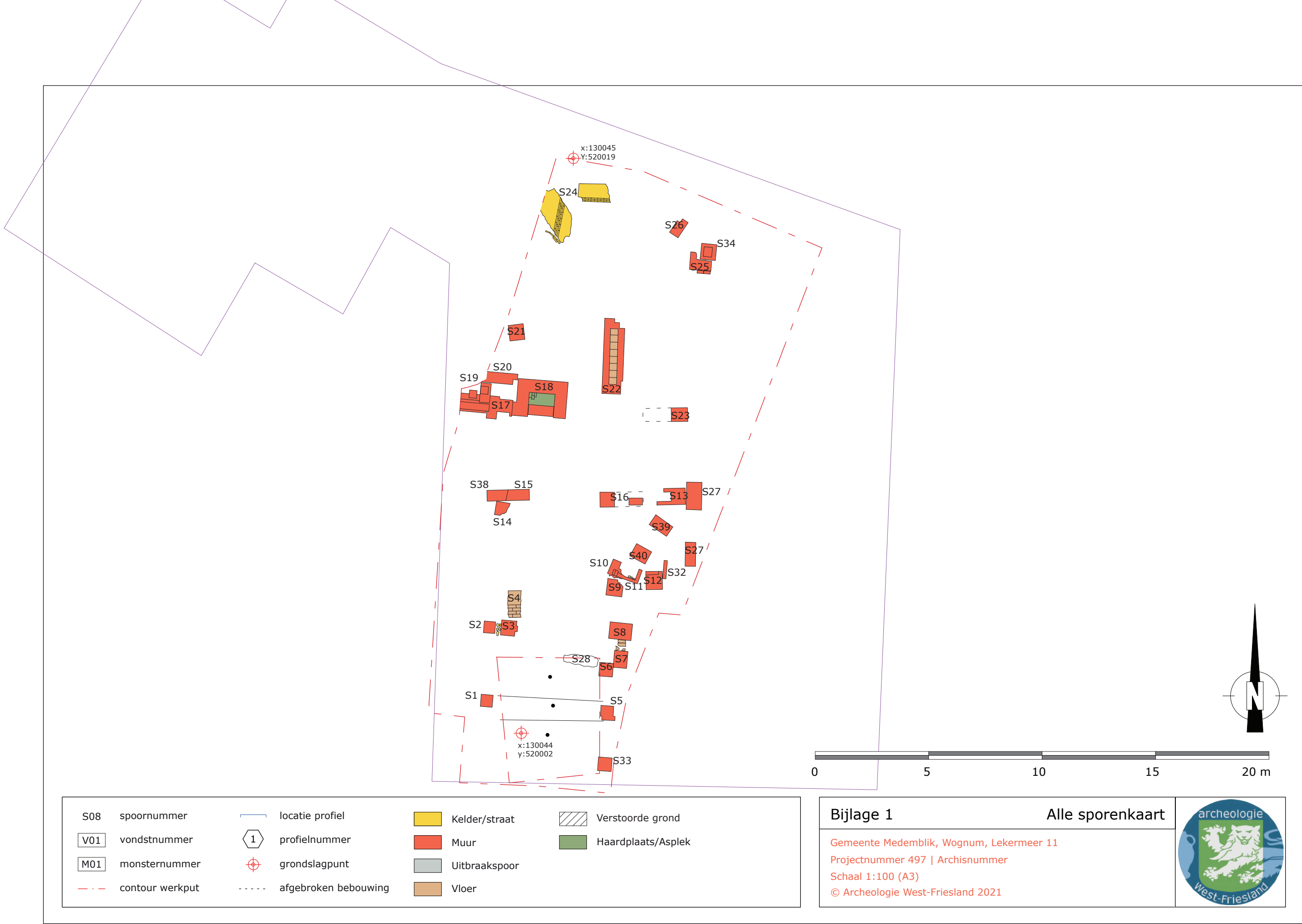
Kort, J.C., 1997. 'Repertorium op de lenen van de Hofstede Brederode, 1264-1803', *Ons Voorgeslacht* jaargang 52.

Pluis, J., 2013. *De Nederlandse Tegel. Decors en benamingen 1570-1930*, Leiden.

Riemsdijk, T.H.F. van 1932. *De rechtspraak van den graaf van Holland*, Utrecht.

Schrickx, C.P., 2017. Huisraad van de bewoners van Berkhout rond 1200. Archeologisch onderzoek op het perceel Westeinde 322 in Berkhout, gemeente Koggenland. *West-Friese Archeologische Rapporten 105*, Hoorn.

Timmerman, L.A., 2017. *Middeleeuwse agrarische veenontginningen in de Vier Noorder Koggen. Een interdisciplinair onderzoek naar de opbouw van het natuurlijke landschap en de kolonisatie- en ontginningsgeschiedenis van West-Friesland (800 - 1300)*. Masterscriptie Landschapsgeschiedenis Rijksuniversiteit Groningen

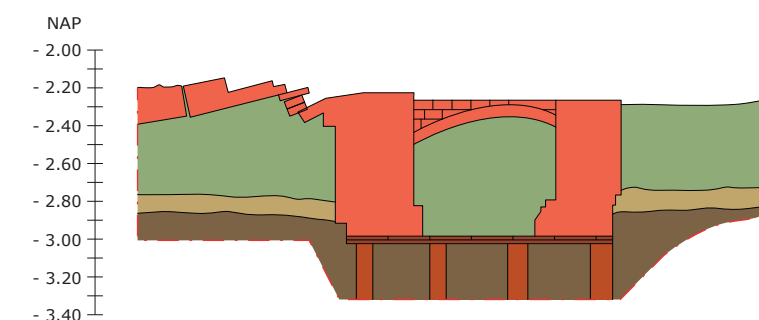
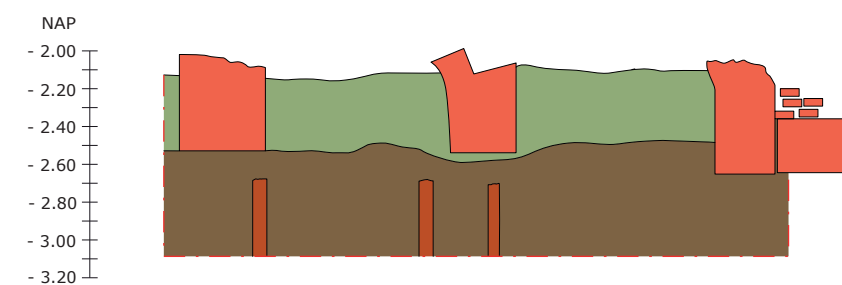
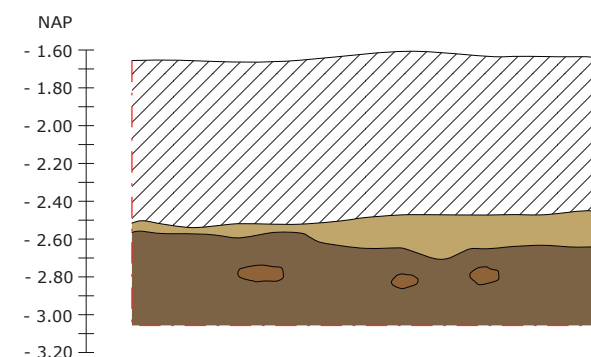
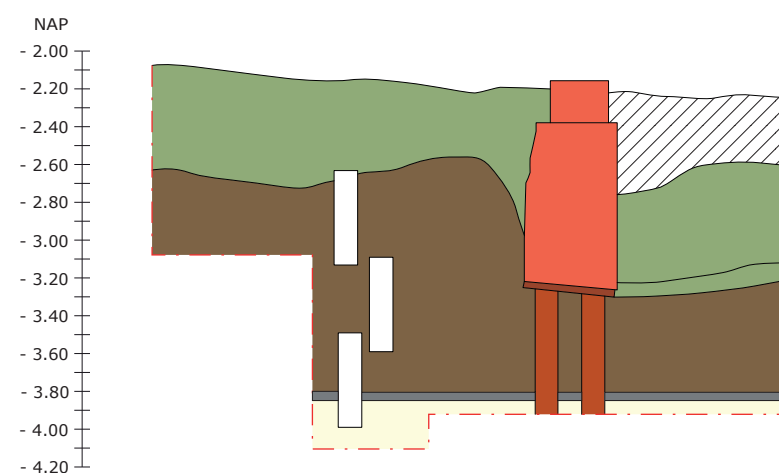
Bijlage 3

Fase 2

Gemeente Medemblik, Wognum, Lekerveer 11
Projectnummer 497 | Archisnummer
Schaal 1:100 (A3)
© Archeologie West-Friesland 2021

S08	spoornummer		natuurlijke klei		ophoging 18de/19de eeuw
V01	vondstnummer		veen		muur
	contour profiel		bronstijd		verstoord
	profielnummer		ophoging 16de/17de eeuw		

Bijlage 5

Profielen

Gemeente Medemblik, Wognum, Lekerveer 11a
 Projectnummer 497 | zaaknummer 4735247100
 Schaal 1:40 (A3)
 © Archeologie West-Friesland 2021

Afbeeldingenlijst

Afb. 1.1 De locatie van het plangebied Lekerveer 11a binnen de gemeente Medemblik in de regio West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

Afb. 1.2. De locatie van het plangebied Lekerveer 11a binnen de gemeente Medemblik op een luchtfoto (zwarte stippellijn).

Afb. 2. De locatie wordt via een opgraving *ex situ* veiliggesteld.

Afb. 3. Uitsnede uit de kaart van Dou uit 1651-1654. De gele stip is de locatie van het plangebied.

Afb. 4. Uitsnede uit een kaart uit 1603, gemaakt door Gerrit Dirksz Langedijk. Het noorden is links. Collectie Noord-Hollands Archief.

Afb. 5. Ligging van het plangebied op de kaart van Johannes Dou (1651-1654).

Afb. 6. Ligging van het plangebied op de Nieuwe Kaarte van het Dykgraafschap uit 1732.

Afb. 7. De ligging van het plangebied op de kadastrale minuutkaart uit 1823.

Afb. 8. De ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

Afb. 9. Op een kaart van het kadaster uit 1865 is zichtbaar dat de boet plaats heeft gemaakt voor een staart.

Afb. 10. Foto van de stolpboerderij op de locatie Lekerveer 11a. Aan de rechterzijde is de dars te zien met een aangeloeft deel. Op de achtergrond is de staart zichtbaar met de schoorsteen.

Afb. 11. Schilderij van de boerderij op de locatie Lekerveer 11a.

Afb. 12. Het moderne woonhuis uit 1974.

Afb. 13. Vlakfoto van de natuurlijke bodem aan de zuidzijde van de werkput.

Afb. 14. Groepsfoto van de roodbakkende graven (V5-C02, V5-C03, V5-C04, V11-C01).

Afb. 15. Fragment van een roodbakkende vuurstolp (V11-C02).

Afb. 16. Een scherf van Portugese faience met blauw kraakdecor (V4-C02).

Afb. 17. Fragment van een kom van Toscaans roodbakkend aardewerk (V4-C01).

Afb. 18. Poeren S39 en S40.

Afb. 19. Muur S10.

Afb. 20. Een fragment van een bord van Frans witbakkend aardewerk uit de regio Beauvais (V10-C01).

Afb. 21. Tijdens de opgraving werden diverse tegels uit de 17de en 18de eeuw aangetroffen (V2-BK01, V2-BK02, V2-BK03).

Afb. 22. De twee poeren S27 en S42 met de aanzet van de spaarboog duidelijk zichtbaar.

Afb. 23. De fundering van haard S18 in vlak 1. Bij het buiten gebruik stellen van de haard zijn tussen de openingen spaarbogen aangebracht ten behoeve van de nieuwe achtergevel van de stal.

Afb. 24. De U-vormige schoorsteenfundering op een houten plankier.

Afb. 25. Op de donkere bruingrijze kleilaag was nog een restant van een stookvloer aanwezig van gele bakstenen.

Afb. 26. De koestijl S12 was gefundeerd op een houten paal en sterk richting het westen weggezakt.

Afb. 27. De mestgoot S22. Deze is waarschijnlijk gebruikt om vloeibare mest en urine van de koeien af te voeren naar buiten toe.

Afb. 28. De poeren in de mestgoot aan de zuidoostzijde van de stal.

Afb. 29. Aanzicht van poer S33 en de noordelijke zijgevel van de stolpboerderij.

Afb. 30. Aanzicht van poer S1 aan de westzijde van de boerderij. Links van de poer is het dikke veenpakket zichtbaar van de restheem.

Afb. 31. Aanzicht van poer S21 ten noorden van haard S18 aan de westzijde van de stal.

Afb. 32. Een stukje vloer aan de westzijde van de stal.

Afb. 33. De naaldhouten funderingsvloer van haard S15/S38.

Afb. 34. Aanzicht van haard S15/S38.

Afb. 35. Deel van de nieuwe binnenmuur van fase 3 (S13, S14 en S16).

Afb. 36. Reconstructie van de stal in fase 2 met in groen de werkruimtes en in geel de woongedeelten.

Afb. 37. Reconstructie van de stal in fase 3 met in groen de werkruimtes en in geel de woongedeelten.

ISSN: 2210-4364 (print)
ISSN: 2665-9387 (online)